

Bela Schreiner

Probiranje u vječni led

ceborak

Österreichischer Bundesverlag für
Unterricht, Wissenschaft und Kunst, Wien

Mit Erlaß des Bundesministeriums für Unterricht und Kunst vom 3. August 1973, Zahl 108.303—1/4b/72, als Klassenlesestoff für die 5. bis 8. Schulstufe der Volksschulen und für die 1. bis 4. Klasse der Hauptschulen zugelassen.

S A D R Ž A J :

Predgovor	3
Gostiona „Bijeli medvjed“	7
Pripravljanja	20
Zbogom, Evropa	33
Zarobljeni u ledu	48
Payer, posada i brod	64
Zemlja, zemlja	82
Do rta Beča	97
Gdje je brod?	112
Voda daje žitak	124
Vraćanje u domovinu	140
Zaključak	162
Objašnjenje imen	167

© Österreichischer Bundesverlag für Unterricht, Wissenschaft und Kunst, Wien 1975
Alle Rechte vorbehalten
Jede Art der Vervielfältigung, auch auszugsweise, gesetzlich verboten
Druck: Novographic, Wien
Verlagsnummer: 16533—17 (1,0)
ISBN: 3 215 01815 2

P R E D G O V O R

Ovim pripovidanjem želim predstaviti našem narodu u prvom redu muža, Austrijanca, koga sad već malo tko poznava, koga ime se je pozabilo, iako ga svoje vrime cijenio čitav svit.

On se zove Julius P a y e r.

Pred 100-timi ljeti nazivali su njegovim imenom po cijeloj ondašnjoj Austro-Ugarskoj monarhiji znamenite parke, trge, ulice i perivoje, a danas ga naša generacija već ne pozna.

Payer je stupio prvi na neke otoke u Ledenom morju i dao im je ime vladara Austrije svojega vrimena te je nazvao: „Franz Josef Land“ — „Zemlja Franje Jožefa“. To ime i danas još nosu.

Slijedi njegove sam našao u Dalmaciji, u austrijski muzeja a u Vojničkoj akademiji u Novom Mjestu.

Zanimajući se za njega saznao sam, da je njegova momčad, skoro svi članovi njegove ekspedicije, bila sastavljena iz mornarova, Hrvatova Jadrana. Samo pomoću ovih srčenih junakov ugodalo se njemu, probiti se u vječni led sjevera i opet se vratiti bez zgubitka u naseljeni svit, med ljude. Mi moremo biti ponosni, da su i hrvatski mornari pored velikih narodov diozi-mali u otkriću i proučavanju naše zemlje i pri tom pokazali prijateljsko sudjelovanje i nečuvenu disciplinu, da tomu na svitu nigdje nima usporeda-para.

Cijela ekspedicija neka bude na primjer našem sadašnjemu vrimenu. Ar ona je očevidno pokazala cijelomu svitu, koliko se može postignuti skupnim djelom, pri kom se ne kažu nikakove nacionalne mržnje, pri kom cijeni jedan vrline drugoga, i pri kom se podvržu svi bez prigovora vještom peljanju stručnjakov.

Na koncu dopustite mi još, da kažem nešto o jeziku ovoga pripovijdanja.

Držao sam se uvelikom hrvatskoga književnoga jezika, što se tiče riči. Za tehničke, zemljopisne i mornarske izraze mi Hrvati Gradišća nimamo svoje riči i zato sam je ostavio u originalu. Teško razumljive pokušio sam nakratko razložiti. Nisam kovao nove riči po nimškom uzoru. Što se tiče gramatike i pravopisa, držao sam se našega narječja. Tko brižno i polagano čita, naviknut će se brzo na neke posebine jezika, razumit će sve, naučit će mnoge nove riči i tako uživati zaista zanimljiv sadržaj.

Srdačno hvalim Hrvatskomu štamparskomu društvu u Željeznu, ko je dopustilo, da nje knjigu XVI, nanovo tiska Österreichischer Bundesverlag. S dovolom austrijskoga Ministarstva za nauk može se knjiga upotrijebiti u naši hrvatski škola Gradišća.

Željim si, da ona najde takodjer dobar odziv i kod mladih čitateljev kao ga je našla i u narodu.

B. Schreiner

Julius Payer
1841—1915

GOSTIONA „BIJELI MEDVJED“

„Oće, glej ono! Ča je to u morju? Je to otok ili je to samo golo kamenje?“

„To prik je dosta velik otok.“

„Stanuju i ljudi na njem?“

„Pravoda. Ondje je već sel i nekoliko malih, ali vrlo li-pih starih gradićev.“

„A kako zovu ta otok?“

„Nimci velu, da je to otok, koga ime ne moru izgovoriti. Otok se zove „Krak“.“

„Krrk, Krak ... Smo dobro izgovorili ime? Za nas nije teško.“

„Da, vi ste dobro izgovorili.“

Bili smo autom na putovanju kroz Jugoslaviju. Ja sam šofirao, a uz mene sidila je moja žena. Našu ducu, Juricu i Andjelku, smjestili smo odzad. Bili su prvi put u Jugoslaviji i zato tako znatiželjni, da je nisi mogao običnim odgovorom zadovoljiti. Kad nisu spavali ili jili, nisi se mogao obraniti od njihovih pitanj, ka su stalno praskala na te. Tako sam ja siromah morao šofirati i paziti na cestu pred manom, a izvan toga stalno odgovarati.

Vozili smo ravno cestom uzduž jandranske obale iz Rijeke prema Crikvenici, a kanili smo u Senj. Namjeravali smo, da prenoćujemo ovdje u nekom kampu. Kamp, imenuju velika uredjena mjesta za šatore, u ki živu gosti iz svih držav za vrime njihovoga odmora.

Jurica je jur bio izvadio iz taške zemljovidnu kartu i ju počeo marljivo študirati. Na njegovo pitanje nismo morali predugo čekati, ar smo vidili, kako mu se nabira čelo.

„A kako dojdju ljudi na ta otok? More se i autom prik vode?“

„Ljudi idu preko brodom, ki dnevno plovi simo-tamo med kopnom i otokami. Ako kani tko i svoj auto prevoziti, mora upotribiti splav. Ta splav je širok, nizak brod za teret.

„Ide takov splav i na otok Krk?“

„Ja mislim, da ide. Ali nisam siguran.“

„A gdje moremo doznati, da li ide splav tamo prik na otok?“

„To bi nam mogao sigurno netko povidati, ako se upitamo. Ali reci der, zač da pitamo? Mi ne kanimo na otok Krk. Danas kanimo još u Senj i imamo dobro oko 100 km pred nami.“

Sad se uplete i kćerka u razgovor, koga smo dosle mi dva muži peljali i veli:

„Kako lipo bi bilo, dragi oče, kad bi si pogledali i jedan otok. Ti si rekao, da i onde stanuju ljudi i da je lipih građićev.“

„Da, vozimo se preko vode na otok!“ odmah pristane kćerki i Jurica. I ne znam, ča je najednoč došlo mojoj ženi na pamet, ar je odmah i ona prihvatila ovu misao dice. Drugače drži obično s manom.

A sad još navali Jurica, ta dobrijak, teškim topom na me:

„Mi ćemo glasati, dragi oče, po pravu demokratsku. Si i ti za glasovanje? Ako bude većina za splav i otok, onda idemo preko!“

Očevidno je moj sin jur imao nekakvu predstavu o glasovanju i o demokratiji, ar je znao, da će glasovanje konačno glasiti tri za jedan protiv meni. I tako sam samo zabrundao: „Ćemo viditi. Ču se upitati u Crikvenici!“ Otajno sam ali mislio, da ne će ići splav preko vode ili da nam nitko ne more točno povidati, kada ide. Ja nisam kanio na otok.

Kad smo stigli u varošić, ugnuo sam se jakomu prometu i postao kod neke nove zgrade, na koj su još radili zidari. Pitao sam mladoga radnika i on mi da točnu ispravu, kot kakov fiškal:

„Da ide splav svaki sat ispod luke. Može da natovari do 20 auta. Prevoz tamo traje samo oko 15 minuta!“

„Se nalazi kamp na otoku?“

„Ne, na Krku još nema kampa. Ali tu u Crikvenici je velik i dobro uredjen kamp. Leži u ovome pravcu!“

Protegnutom rukom pokaže mi, u kom smiru leži mjesto za šatore i za odmor.

To ti je! Odmah prvi, komu sam se obratio s mojim pitanjem, mi da točno i glasno sve podatke, ke su svi čuli. Tako se već nisam mogao ukunjati i kot putovodja sam kratko odlučio:

„Danas ćemo postaviti šator u Crikvenici, a sutradan idemo na Krk! Bog daj, da se ne varate s vašim otokom.“ To sam još ozbiljno rekao, prije nego sam metnuo prvi hod u autu, da krenemo u kamp.

„O, to je lipo! Živio!“ Dica su bila puna veselja. A i žena napravu se smišila, kot kad bi bila dobila cio boj.

Mjesto kampa bilo je prepuno, kot sam to očekivao. Ovdje na sjeveru Jadrana se kampi brzo nabiju sa stranci. Tako je stajao ovdje šator uz šator. Uz nje su parkirali aute s tablicami iz svih zemalj Evrope. Vidili smo i puno Austrijancev.

Ja sam jur kanio slavodobitno, kad sam mislio da nije mjesta, okrenuti auto, ali mi moja žena počela mahati rukami. Ona je ostavila bila kola i pošla s dicom, da poišće slobodno mjesto za nas. I zaista smo još našli tisk uz jedno drivo prostora, da smo se mogli porinuti u red šatorov. —

Jutro rano preporučili smo našim susjedom iz Graca naš šator s uredjajem i nje prosili, da se malo ogledaju na njega. U večer, kad se vratimo, smo ga kanili opet najti nedotaknutoga na svojem mjestu. Rekli smo im, da kanimo autom na izlet na otok Krk, preko vode.

„Na otok Krk?“ pitali su začudjeno naši domaćinci iz Graca i mahali glavom. Skoro da nisu pitali: „Ča ćete, za volju Božju, na tom golom kamenju?“

Kod splavi sam morao upotribiti sve svoje znanje u šofiranju, dokle sam se porinuo bez sudarenja u škulju, ku su mi pokazali mornari. Slagali su aute na ta mali splav kot sar-

dinke u škrabljicu. Bili smo zadnji. Kad sam si pot utro s čeia se splav gane.

„Poglej”, sam mislio, „nismo sami, ki kanu na Krk!” Brojio sam jedanaest kol. Sve strani turisti. Samo dva domaći te-retnjaki plivali su s nami.

A ja nisam konačno nikada žalio, da smo prošli to jutro na otok. Ja, ki sam nek teško popustio i se dao nagovariti mojoj obitelji, sam se vratio na večer pun sriće, ar sam doživio veliko veselje kroz neko iznenađenje. —

Za brdovitom i skalinaštom obalom otvorila nam se široka i zelena dolina, ku smo radosno gledali kot pravi raj. Bilo je u njoj takovo obilje ploda-sada, kot se to ne vidi nigdje na kopnu — na čvrstoj, suhoj zemlji. Pa onda ti lipi, šaroliki građići, kot su Baška, Punat i sam glavni grad otoka, Krk!

Vozili smo se prašnjimi, šudrovitimi cestami, postali smo kod svake črede ovac i krav i kod svake oslice. A to je bilo mnogo puta. Dica su kanila sve točno razgledati, svaku oslicu pogladiti, a moja žena kanila je fotografirati. Za album i za uspomenu doma.

Oko podneva stigli smo i u malo seoce, Martinsko.

Na prostranom trgu, u sredini sela, pod jagodami-murvami u hladovini zastavio sam auto. Bio je vrlo žarak dan. Na blizu zagledali smo veliku kišnicu-gušternu. Tu sam kanio pokazati dici. Ravno je vadila neka žena u šarolikoj narodnoj nošnji otoka vidro iz dubine. Dica su dotekla k meni i ja sam im pokazivao, kako si narod ovdje ulovi svaku kapljicu dragocijene vode za vrime kiše, a u vrućem, suhom ljetu pa pije cijelo selo ovu vodu. Druge pitke vode ne izvira iz skalinaštoga otoka.

Kot smo ondje stajali zaobličio sam naprotiv preko trga, na ovećoj zgradi na kat, veliku tablu.

„Ošterija” bilo je napisano na njoj. Ada ništa izvanrednoga, samo da i kod nas u Gradišću velu naši Hrvati seoskoj gostioni-tako. Ali pod ovom ričom stalo je još nešto drugo. I to: „Bijeli medvjed”. A to mi se činilo nešto neobično, ovdje na toplom Jadranu. Ar beli medvid je polarska životinja, ka se

kreće po ledu i po ledenjaki. Meni je bilo najednoč, kot da bi se bio dignuo hladan vjetrić u ovoj migajućoj vrućini žarkoga ljetnoga sunca.

Dva stoli sa stolci stali su pred zgradom pod vinskom brajdom. Bili su nakriti šarolikimi stolnjaki. Kriknuo sam mojoj ženi, ka je u auti nešto kramarila:

„Čuješ, draga moja, tamo je jedna gostiona. Ne bi mogli ovdje objedvati? Dica su žajna i gladna i sigurno je tamo i pila za nje.”

Kad se ide k jilu posluhnu dica namah. Ona su bila prva, ka su sidila oko stola.

Sive i malene kuće iz kamena oko maloga trga ležale su pod jarkim suncem. Negdje je kikavo kričala oslica i nedaleko u luki šopala je voda u kameni zid. Pod zelenom brajdom bilo je pravo mjesto za odmor i užitak.

Još se nismo jako seli bili, kad je došla mlada žena, krčmarica, i pitala za naše želje.

Za jilo je moja žena odgovorna. Prepustio sam joj, da se sporazumi s krčmaricom. Navredi su se obadvi žene ujedinalo. Za pilo sam opet ja bio odgovoran. Dica su dostala malinovoga soka, a nam neka se bude raćio uz makrelice škuri dalmatinski plavac.

Dokle bude ručak-objed gotov bilo je još dosta vrimena. Tako sam se malo ogledao naokolo i ušao u čistu gostionu.

Kako sam stupio na vrata zaobličio sam ravno pred mamom na zidu veliku, dobro nacrtanu sliku u uljeni boja. Kazivala je jednoga austrijskoga oficira u monturi, kot su ju nosili pred 70-ti ili 80-ti ljeti. Tri zlatne zvijezde na ovratniku kazale su mi, da je bio kapetan. Njegova škuroplava bluza, kratkoprizana brada i njegovo energično lice mi je odmah palo u oči. U ruki držao je naokruglo uvijen papir.

Sličnu sliku sam ja jur negdje vidio i zato mi se činila poznata. Išlo mi je i neko ime po glavi, ali nisam mogao povjerovati, da najdem slijede toga človiaka ovdje na otoku Krku.

Prošao sam nablize i postao pred slikom. Bila je vrlo

dobra i mogla bi posjetiti u svojem pozlaćenom okviru u svakom salonu.

Nisam vjerovao mojim očima, ar je bila i signirana-potpisana s imenom slikara. Jasno je tote stalo ime: J. Payer!

Tada je moja prva misao bila istinita! Zaišta, ovdje u Martinskom našao sam lipu sliku austrijskoga kapetana stare k. i. k. vojske, Julius Payera! Biše dapače vlašćom rukom potpisana!

Krčmarica došla je ravno s punom košarkom kruha iz kuhinje. Zagleda me pred slikom začudjenim licem i pita:

„Poznate vi, gospodine, tog čovjeka?”

„Da, znam tko je on. Ali povite mi, kako je došla ova slika austrijskoga oficira k vam?”

„Moj djed, Ante, ju lično primio od samoga kapetana za dar. Odzad na slici je to pisano. Ako malo počekate, gospodine, ću ponesti kruh van na sto i pa vam dignuti sliku dolje.”

Čuo sam, kot je moja žena vani pitala mladu krčmaricu za me i pa pogledala na vrata nutar.

„Ča tote činiš? Hodi van k nam!”

„Neka mi zamirati, ali ja sam ovdje nešto izvanrednoga našao. Pogledaj ov kip Payera, ki i u mojoj školi visi. Bivši gospodar ove gostione je bio sigurno član payerove ekspedicije na sjeverni pol. Kanim dočuti od mlade gospodarice još mnogo o njem.”

Dica doskaču u gostionu i se rivaju oko slike i spitkuju. Ja je porinam van i je batrim:

„Počekajte malo, ja ću navredi dojtji k vam, pak ćemo skupa objedvati. Nute se lipo napiti.”

Krčmarica mi digne kip sa zidi i mi ga da u ruke. Ja ga okrenem i položim na stol. Odzad je bio prilipljen listak bijeloga papira i još dobro sam mogao čitati slijedeće riči na njemskom jeziku:

„Meinem lieben Gefährten Antonio Žaninović, der Perle unter den Dalmatinern, als Dank für treue Dienste und als liebe Erinnerung von seinem Hauptmann Julius v. Payer.”

U prevodu: „Mojemu dragomu drugu Ante Žaninoviću, biseru med Dalmatinci, kot dar za vjernu službu i kot dragu uspomenu na svojega kapitana Julius v. Payer.”

Krčmarica stupi k meni i zapita:

„Razumite, gospodine, ča je tu pisano?”

„Razumijem, jer mogu rječi dosta dobro čitati. To je nje-mačko frakturno pismo.”

„Ja više ne znam točno, što znači ta rječenića. Molim vas, gospodine, prevodite mi to na naš hrvatski jezik. Napišite mi to na papir. Ja idem po njega.”

Kad sam joj predao prevodjenu rečenicu, čitala je polaganano i se smišla. Pa mi je rekla:

„Napravili ste mi veliko veselje, gospodine, i ja Vam iskreno hvalim. Ali sad ću vam ponesti ručak. Već je gotov.”

„A ja imam još neka pitanja, gospoda Žaninović. Vi mi morate pričati još nešto više o vašem djedu.”

Skrsnula je lakih nogu u kuhinji i kratko zatim donesla makrelice i vino. Šalata bila je nešto žuka, kako je običaj ovdje, ali je bila ukusna uz ribu.

Za jilom sam bio šutljiv i zamišljen. Dica bila su sobom zaposlena i su takodjer mučala. Još nismo bili sasvim gotovi, kad donese gospodarice neke fotografije i je metne na stol pred nas.

„Poglejte, gospodine, to je moj djed Ante. Priviputa se dao slikati u Beču, a poslije, kad se oženio, u Trstu. Ovo na trećoj slici je još jedamput sa svojom ženom i sa svojim sinovima. Ovaj stariji biše moj otac, Mato.”

„Naš djed nam je puno pričao o svojem velikom i pogibeljnom putovanju. Bio je s njegovim kapetanom na sjevernom polu i tamo su otkrili i našli prvi na svijetu neku veliku zemlju. Iskali i našli su tamo takodjer zlata. Valjda se nisu svi pomrznuili. Spasili su ih Rusi i doveli u domovinu. S njim bilo je još mnogo drugova iz naše okolice. Sam djed ubio je više od sto medvjeda. Kožu jednog bijeloga medvjeda ponio je sobom kući. Ja kao malena djevojčica sam često sidjela i igrala na

njoj. Tada je još djed živio. Sad smo već požgali kožu i krzno bijelog medvjeda, kad su nam došli molji u nje."

Prekinuo sam povijdanje mlade žene.

"Da li je bio vaš djed Ante rodom iz Martinskoga?"

"Nije. Roditelji su svojevrijeme bivali u Lošinju. Tek tada, kad je oženio Anku Šokićevu ovdje iz Martinskog, došao je ovamo. Novcem, kojeg je dobio od kapetana, izgradio je ovu kuću i postao gostioničar."

"Je znamda bio na brodu kuhar ili je bio prije gostioničar ili mesar?"

"Ali kamo!" Krčmarica se zvonko nasmije i pokaže niz bijelih zubi u nje od sunca pocrnelom licu. "Bio je samo mornar. Ali posle povratka ekspedicije dobio je sa strani vlasti Austrije dozvolu, da otvori ovu ošteriju-gostionu. Tada imao je mnogo novca i biše vrlo bogat. Vidite tamo. Tu veliku gusternu izgradio je sam svojim novcem za cijelo selo. Bio je duglje vrijeme i načelnik sela i bio poznat daleko naokolo. I taj maslenjak tamo je naš. A tamo na drugoj strani imamo nekoliko njiva-lapat. To je još sve od mojega djeda. Počekajte malo, pokazat ću vama još nešto!"

Žena pobiži na sprat kuće.

Na stolu pred nami su ležale snimke i išle od ruke do ruke. Iz njih nas je gledao mlad, vitak junak, ponosnim, glatko pobrijanim licem. U ruki držao je palicu, bijelim držalom od slonove kosti. Nakockani žaket, crne uske hlače i crni kratki štifletli kazali su nam modnu opravu vrimenta oko ljeta 1900. Dobro mu je stala ta oprava. Njegova žena nosila je slikovitu narodnu nošnju otoka Krka. Da je mornar Ante bio na sjevernom polu s Payerom i da su ondje iskali zlato bilo je malo pretjeravanje i neistina, ča ali mlada krčmarica sigurno već točno nije znala. Ali to sam i ja sam znao, da je Payer prvi otkrio "Zemlju cara Franje Jožefa". Da ću najti ovdje u Martinskome njegovu sliku i jednoga svojih bivših mornarov i njegove potomce, to je bilo za me vrlo zanimljivo. Nisam do sad znao, da su bili njegovi junaki Hrvati iz Dalmacije. Mnogo me je radovalo, kako ova mlada Dalmatinka poviđa s nje po-

gleda o toj čuvenoj ekspediciji, za ku već malo tko zna u samoj Austriji.

Nato se vrati opet krčmarica s nekim žutoblisterim kamenom u ruki i ga položi pred nas na stol.

"Poglejte, gospodine, ovaj zlatni kamen je takodjer ponio djed sa sobom sa sjevernog pola. Mi ga još uvijek čuvamo."

Ča je krčmarica držala za zlato, nije baš tako izgledalo. Ja nisam draguljar ili geolog, ali to sam jur na prvi pogled vidio, da ne more biti zlato. Pogledao sam kamen točnije i ga obraćao na sve strani. Pa sam ga dao dalje dicit, ka su odmah zgrabila za njega. Izgledao je tamnožut, kao sumpor. Tako točno se nisam putio, ali sam ga mogao noktom odlupiti. Biše ali zaista lip kusić i zato smo ga dostojno hvalili. I dica su bila izvan sebe u mislu, da držu prvi put u svoji ruka pravo zlato, teže od kile.

Naše zanimanje i naše pohvalne riči su se sigurno dopdale mladoj. Ona pobiži u kuhinju i donese bocu slatkoga proška, koga nisam naručio. Napuni sama naše čaše.

"Ako hoćete, gospodine, mogu vam još više pričati. Vidim na tablica vašeg auta, da ste iz Austrije i kad dobro govorite naški, lako se razumijemo."

Znate, samo s mojim djevojačkim imenom zovem se Žaninović, a inače sam odata Lukić. Moj muž je danas na kopnu i će se vratiti tek večeras poštanskim brodom iz Rijeke. Moj otac, najstariji sin Ante Žaninovića, zvao se Mato. Bio je takodje mornar i borio se u velikom ratu u austrijskoj mornarici. Njegov velik brod su prosuli Talijani koncem rata i ga zarobili. Tek koncem dvadesete godine vratio se kući. Biše invalid, jer mu biše ukočena prava noga. Tomu je već pet godina, da nam je umro."

"Slika kapetana Payera je još u dobrom stanju. Visi još danas na najboljem mjestu. Vidim, da ste nosili brigu o njoj i ju cjenili cijelo vrijeme."

"Djed je nju cijenio nad sve. Njemu je bila ova slika sveta. Svakome, tko ga htio slušati, pričao je o svojem kapetanu i o skupnom putu u ledine sjevera."

Posle velikog rata, kad su Austrijanci ostavili Dalmaciju, došli su za njimi tuđji žandari u naše selo. Bili su Srbijanci. Njihov komandant je tražio, kad je zagledao austrijskog oficira, da ju odmah skinemo s mjesta i da se uništi. Rekao je, da u novoj državi nema više mjesta za austrijskog kapetana. Djed to nije činio. Pogostio je komandanta i žandare, pričao im sve o toj slici i zamolio ih, da je ne dirnu. Komandant straže se upita u selu i kad čuše, da je djed pričao samo istinu o ekspediciji prije 50 godina, ostavili su žandari sliku, gdje je bila. Samo je djed morao počvrstiti nad vratiju sliku kralja Jugoslavije. Nakon toga ostavili su nas u miru. Tako vjesi još i danas ta slika na istom mjestu, na koje ju je pričvrstio djed, kad je zgradio kuću.

„No njegov sin Mato ali nije imao istoga veza sa slikom i uspomenom kot djed Ante. A zašto ju je on cijenio i ostavio tu?“

„Imao je uspomenu, imao je! Moj otac Mato je preuzeo ljubav i ocjenu slike od djeda, jer mu je obećao, da će ostati slika u našoj obitelji kao najdragocjenija baština-gerbinstvo. Rekoh vama, da je on služio austro-ugarsku monaricu i zato imao dobre uspomene na to doba. I on nije dao skinuti slike sa svojeg mjesta, iako su ga radi toga zatvorili nekoliko dan. Jer kad su stigli poslije prošlog rata partizani u naše selo, je jedan između njih pružio hitac svoje puške na sliku. Otac mu je još za doba gurnuo pušku na stran, da nije oštetila ništa. Taj partizan je psovao majku i boga i kričao, da ne će dopustiti, da se slavi jedan fašista u dalmatinskoj kući. Otac se branio i partizani su ga uzeli sa sobom. Morao je nekoliko puta sve pričati o toj slici i tak nakon nedelje dana pustili su ga kući. Slika je ostala na svojem mjestu. Ar ne samo na otoku Krku, nego i daleko naokolo svaki zna ošteriju „Bijeli medvjed“ i nitko ne može dokazati, da smo bili ikada fašisti ili zli fakini-nazlobnjaki. Znate, ti partizani nisu bili sa otoka, nego s kopna, tamo iz Bosne. Ovdje sasvim tuđji. Na mjestu kralja Jugoslavije je danas slika predsjednika i maršala Tita.

„Rekli ste, da je bio Payer ovdje i darovao sliku djedu?“

„Nije tačno, gospodine. Ar Payer nije nikad bio u Martinskom nego u Rijeci. Djed je mnogokrat pričao i o tom sretu i vidjenju. Kapetan je prije toga obavijestio sve svoje Dalmatince, da je želi opet vidjeti i da će se sastati u Rijeci. Tako su se sastali opet svi članovi negdašnje ekspedicije, ako su bili ikako slobodni. Morate znati, da su mnogi plovili ratnom mornaricom po svi morja svita ili su radili na trgovačkim brodovima.

I sad u ljetu ne ćete naći u nas muškaraca, ar su sve mornari, koji brodu po cijelom svijetu. I naš najstariji sin Ante, kojeg smo krstili po imenu djeda, nalazi se na brodu „Slovenija“, na putu u Australiju. Tek jučer dobili smo pismo od njega iz Suez. A kćerka Draga pomaže mi u kuhinji, a najmladji sin Slavko je negdje s drugovima na plaži ili u luci. Čitav dan je u vodi.

No pričam vam toliko o nama. Ali kažite mi, da li je ka-petan Payer još dobro poznat u vas u Austriji?“

Ovo pitanje sam jur prije očekivao. Ako sam iskren, moram valovati, da sam vrlo malo znao o ovom človiku. Samo najvažnije. Ali kad bi po Austriji pitali većinu ljudi, tko je bio Julius Payer, znam, da bi malo tko mogao dati odgovara na ovo pitanje. Meni je u tom hipcu jasno bilo: Ovoga velikoga Austrijanca su pozabili. Naša mladina uopće već ništa ne zna o njegovom velikom činu. A mi Hrvati ne znamo, da su s njim bili vridni i hrabri sini Dalmacije i mu omogućili, da uspješno dokonja svoje veliko djelo. Bez njihovih pomoći i ne bilo bi uspjeha. U udžbenika nije najti njihovoga imena. Samo najstariji ljudi, ki su još živili za vrime Austro-ugarske, znadu još nešto i se spominjaju na nje.

Onda u Martinskom sam se zagovorio, da ću iskati slijede ovoga človika i njegove momčadi u knjiga i novina toga vremena, ke se još moraju nahajati u arhivu i knjižara, da nešto već i točnije doznajemo o njimi.

Morao sam dati sad odgovor ovoj Dalmatinki. Nisam bio potpuno srićam u mojem položaju, ar nisam kanio uvrijediti

moju domovinu, ka je pozabila svojega velikoga sina, koga uspomen se ovdje čuva u Martinskom. Tako sam kratko rekao:

„Da, Payer je poznat i u Austriji. Za svoje vrijeme su njegovim imenom nazivali ulice, perivoje i mjesta gradov. I mi imamo još dosta slik od njega. U mojoj školi visi jedna slika slična vašoj, samo je mnogo veća. Ali ja nisam znao, a i malo Austrijanca to znade, da su bili njegovi mornari dalmatinski junaci iz ove okoline i da još ima ljudi, koji držu spomin na njihovo veliko poduzeće.

Vi ste u meni pojavili veliku radoznalost. Kad se vratim u Austriju, čitat ću sve ono, ča nadjem o ekspediciji Payera i o njegovim hrvatskim moranarima, da budem više znao, nego sad. Veselim se veoma, da vi ovdje u Martinskom tako visoko držite uspomen na ovog čovjeka i da po tako dugo godina uvijek još visi njegova slika na časnom mjestu vaše kuće.

Ja sa moje strani Vam najsrdačnije hvalim, gospoda Lukić, da ste mi toliko pričali i ponesti ću sa mnom dubok utisak i najbolje uspomen iz Martinskoga!”

Prošio sam krčmaricu, da mi da račun za objed, ali mlada Lukićka si nije kanila dat platiti, dokle ju nisam ipak mogao nagovoriti, da uzme novac. Stalno je ponavljala, kako joj je drago, da je sretila Austrijanca Hrvata, ki je velikim interesom slušao nje pričanje o slavnom kapetanu Payeru.

Dali smo zbogom i prošli preko kamenitoga trga prema našem auti. Vidili smo jur odaleka, da se oko njega sakupilo jato dičurlije, ki su ga od svih stran ogleđivali. Najveći dio njih imao je samo kupaće gaćice na sebi. Bili su svi bosonogi i crni kot Afrikanci. Kad smo došli pobiže zamukli su.

Neki mališan s crnimi očima me pita:

„Da li, gospodine, ova kola su tipa fol. folks. folks. Folksvagen?” Strana nimška rič mu je skoro polamala jezik.

„Tako je. Vidim, da se dobro putiš i da poznaješ već tudje automarke.”

„Hoću biti mehaničar, kad dorastem.”

„Mehaničar? A ne mornar? Kako se zoveš?”

„Ja sam Slavko Lukić. Vidio sam, da ste bili kod nas u ošteriji. Nije vam mama pričala o austrijskom oficiru?”

„Pričala je, Slavko, i veoma sam bio veseo, kako vi cijenite tu staru sliku Austrijanca. Hajd ovamo, dat ću ti nešto, što smo ponesli s sobom iz Austrije.”

Iz auta sam izvadio tablicu šokolada i mu ga dao. Kumaj se je zahvalio i cijela banda dičakov je pobižala, da si bratinski razdili med sobom tu dragocijenost.

Kot smo se ganuli, počela su jur dica s pitanji:

„Ča ti je ta žena tako dugo povidala, nismo sve razumili.”

„Dica, sad mi odgovorite najprija na pitanje: Tko je bio Julius Payer?”

Kćerka i sin su bili gimnazijalci. Mislio sam, da su u školi jur ča čuli o tom človiku. Pogledavši najprije mene velikimi očima i pak jedan drugoga, obratu se mojoj ženi za pomoć. Ali ona je samo diplomatski rekla:

„Otac će Vam to odmah točno razložiti.”

„Dobro, slušajte i ostante mirno siditi na vašem mjestu. Ja ću vam o svemu tomu povidati, o čem sam razgovarao s ženom.”

Moram reći istinu, da su bila dica za ovput zaista mirna i me nisu prekinula ni s jednim pitanjem.

Po dužoj vožnji bili smo opet na obali otoka i splav nas je prenesla prik na kopno u Crikvenicu. Pod večer smo stigli u kamp, gdje smo opet sve naše dugovanje tako našli, kako smo je ostavili. Ovi kampi su sigurniji, neg najbolji hoteli i rijetko se stane, da se u nji nešto ukrade. Internacionalni gosti držu medjusobno red i dobre odnose.

Dokle sam vidio, sidio sam pred šatorom, da nakratko žabilježim sve, ča smo doživili i čuli u Martinskom.

dem u topliji krajina su prošli pri ovakovom razgovoru uvijek mrahi po tijelu.

Dalje su povidali o tami, ka traje misece dugo i o titrajućoj veličanstvenoj svitlini polarske noći, o ljetni miseci, u ki sunce nikada ne zajde. Sve ovo si nisu mogli razjasniti niti slušači a niti poviđači.

I mnoge druge neistinite priče popisali su u svoje dnevnike-knjige: O mali ljudi ovih krajev, ki imaju dlaku po cijelom tijelu, da je držiš najprvo za živine, o nepoznati riba, ke su veće nego sami brodi, o grozni živina s dužičkimi zubi, o bijeli i žuti lisica, ke imaju čudno, dragocjeno krzno, o ledeni brigi, ki plavaju morjem, o skazanji, u ki se vidu na nebu na jednoč obrnuti, ploveći brodi, o vrimeni, kada se pokažu na nebu tri sunca.

Kada je bilo radoznomu človiku potriebno drugoda podraživanja, nego su bile sve ove priče i nepoznate tajne, ke su mu kružile u glavi? I tako je došao na misli, da razveže i razjasni sve ove ganjke, i da zaplovi u još nepoznate kraje morja i zemlje.

Tako je počelo izvidanje novoga dijela svita u krajina oko sjevernoga pola.

Tim je počelo iskanje konca i ruba amerikanske zemlje na sjeveru i iskanje puta brodom kroz ove kraje morja. Isto tako su iskali konac i rube evropejske i aziatske zemlje na sjeveru i put brodom kroz ove nepoznate vode morja.

Nad sjeverom Evrope našli su otoke „Svalbard“ (Spitzbergen) i na sjeveru Ruski otok „Novuju zemlju“. Najjednoč su naišli ovdje na vječni led, ki im je zatvorio daljnji put. No samo nekoliko ljet je preostalo daljnje istraživanje. Neustrašijvi Englezi Kejn, Hayes i Mek Klintok zagazili su radoznalno i na ov led i korak za korakom prošli preko njega skoro 120 km, da vidu, kako daleko ide i ča leži za njim. Ali s velikimi gubitki vratili su se opet u svoju domovinu bez uspjeha i u misli, da je u tom kraju nemoguće daljnje istraživanje.

Duga ljeta potom je ostalo u ovom kraju sve mirno, dokle se nije našao opet neki hrabri i neustrašiv človik, ki si je stavio

PRIPRAVLJANJA

Onim narodom Evrope, ki su imali mogućnost broditu preko morja, ugodalo se je bilo, da upoznaju korak za korakom cijelo kopno, to je čvrstu, (skupaviseću) površinu naše Zemlje i da ju nacrtaju na zemljovidne karte. Samo krajine oko dvih Polov na sjeveru i jugu naše zemlje još nisu bile poznate pred 100-timi ljeti, u ko vrime spada naše povidanje.

Mnogi hrabri muži posegurali su se svojim brodi u te krajine sjevera i leda. Mislili su, da moru sviadati sve zemlje svojim vojaki i topi, ke su sobom primili, i da moru polamati sve sile, ke im se budu suprotstavljale. Ali morali su prepoznati veću moć, ku nisu mogli nadvladati svojim naoružanimi brodi, naime velesilu leda i strašne zime.

Ali to sve nije strašilo nemiran i radoznan duh človika. Najprije su pokušali prodruti norveški i engleski ribari u ove krajine sjevernoga pola i u okolišne nepoznate vode, ali vratili su se svakiput ispred velikih vihorov zimskoga vrimena u svoja sigurna stajališća-uporišća.

Početo od najstarije dobe pripovিদali su o ovom kraju nečuvene stvari. U njem su slutili neke velike zemlje, bogate žinami, rudom i zlatom. Hrabri mornari i izvidniki, kot su bili Englezi Devis i Befin i smjeli Holandjanin Barents, ki su došli do ruba leda, dali su prvi, nešto sigurniji izvještaj o ovom kraju.

Njihova pripovidanja o borba s bijelimi medvidi, ki su dvaputa veći, nego je človik, ki se postavu na svoje zadnje noge, kad napadu koga, poslušali su svi s najvećim zanimanjem. Njihovu neustrašijvu snagu morali su savladati kopljem i neobičnimi puškami. Dalje su povidali o strašnoj zimi, pri koj se človiku smrzne slina med usti, o potresljivi vihori, pred kimi se shranu i polarske živine, ar je nitko uzdržati ne more. Lju-

zadaću, da znanstveno prouči ove nepoznate kraje Oceana, Ledena mora, i da svitu pruži podloge o svemu, ča vidi i najde.

A ta človik o kom će biti u slijedećem govora bio je Austrijanac, naime Julius Payer i njegovi junaki.

S njimi je počelo novo vrime u polarskom brodarenju. Nje nisu najeli trgovci, da im doprimu zlato ili skupocjeno krzno polarskih živin. Nje su vukle zadaće učenjakov i geografov, da modernimi sredstvi otvoru put u sjeverni led i da svitu doprimu sigurne visti i točne karte ovih, dosle još nepoznatih dijelov našega zemljokruga. Nje nisu strašile teškoće puta i samota, niti su strašile dnevne pogibelji, ke su je čekale, ar su imali stalno velik cilj pred očima: Kamili su služiti svojim djelom cijelomu človičanstvu.

Kot 25 ljetni mladi poručnik-lajtnant u austro-ugarskoj vojski boravio je Payer jednoč u Alpa, da se bavi s proučenjem ledenjakov, ki su pokrivali najviše vrhe. Tada mu doprimu nosači iz doline neke novine u logor na podnožju leda, gdje je boravio s nekolikimi sprohodniki. Iz ovih novin pročitao je tim običnim mužem u večer uz tepao oganj neki članak o nimškoj ekspediciji kapitana Koldeveja, ka se je bila otpravila ono vrime na otok Grenland. Zatim je tim ljudem razlagao o sjevernom polu, koga još nitko na zemlji vidio nije ali na koga čedu navredi stupiti prvi ljudi. Ti lovci oko njega su se dosta čudili, da ima ljudi, ki uzmu na se sve poteškoće i strahote tih hladnih krajev, da zagazu nepoznatim svitom.

U ono vrime Payer još nije znao, da će biti u slijedećem ljetu sam član jedne takove ekspedicije na otok Grenland i da će jedan od tih mladih junakov, naime lovac Haller, po nekoliko ljeti biti njegov sprohodnik, kad bude sam peljao svoju veliku ekspediciju na sjever.

Njegova služba kot oficir peljala ga je u mnoge krajine ondašnje velikke Austrije. Tako je ležao kot mladi poručnik 1860. ljeta u talijanskoj garnizoni Verona i gledao iz ove velike ravnine rijeke Po prema sjeveru, gdje su blistali na vrhi Alpov ledenjaki. Naučno ispitavanje leda na gorski vrhi si je

bio postavio za cilj svojega žitka i to mu je davalo mnogo radosti. Iz njegovoga pera je jur bilo izašlo nekoliko članokov u naučni austrijski časopisi o gibanju ovih ledenjakov u Alpa tokom toploga ljeta i tokom zime. U svojem slobodnom vrimenu klizao je radozvalo po ledu najviših gor, crtao ga i proučavao, ča prije njega nikoga nije zanimalo.

I ravno ovi kratki, ali temeljiti članki doveli su njega do najpoznatijega nimškoga geografa, učenjaka onoga časa, do dra Petermanna. I ov mu je pokazao viši i zanimljiviji cilj, nego ga je imao pred očima: suradjivati na iztraživanju polarskoga kraja, nač svit čeka! Payer se odmah zažari za ov novi cilj. Tako je zbliženje i poznanstvo s ovim velikim geografom odlučilo daljnji žitak Payera.

Dr. Petermann zamoli njega, da suradjuje u nimškoj ekspediciji ljeta 1870., ka će proučavati istočne obale otoka Grenlanda.

Tako projde Payer na put s nimškim kapitanom Koldevejom, s dvimi brodi, ki su se zvali „Germanija“ i nešto manji „Hansa“ i preuzme zadaću, da pomaže geografom i geologom ekspedicije pri njihovom djelu. Geografi proučavali su vrime, mirili i crtali na nove karte zemlje, otoke i tok obale, a geologi proučavali su kamenje, zemlju i brdovitu površinu obale.

Budnimi očima se je mladi Austrijanac ogledao na ovom putovanju i mnogo toga, ča je opazio, zapisao. Doživio je prve strahovite polarske vihore, naučio jisti meso tuljanov, precijenio je oprtavu i opskrbu Nimcev i navredi opazio, ča je valjalo, a ča ne. Njegove zadaće ga nisu previše napregle i tako se mogao ogledati, gdje ga je bila volja i zgrabiti ondje, gdje je bilo potribno. Njegovo uljudno i ozbiljno držanje su navrijedi svi članovi ekspedicije cijenili i rado ga vidili u društvu učesnjakov.

Payer je po kratkom opazio, da Nimci nisu dobro pripravni za ovakovu ekspediciju i za duže putovanje preko leda u unutarnjost zemlje. Nisu imali nikoga sobom, ki bi se bio putio i razumio na ovom putu u novi svit. Imali su samo jedna sana, ka su bila premala, ka su imala preuske željezne badnje,

s kimi su diboko zarizala u led i zapadala u snig. Nek polagano su je mogli gibati dalje, ar je teret bio pretežak, iako su imali nakladjeno samo prehranu za nekoliko dan.

Naučio se Payer na ovom putu, kako se more najdenim drivom, ribljim uljem od tuljana ili mašću sjevernoga jelena užgati oganj, kako se postavi u vjetru i mečavi šator i kako se more spavati smrznutom opravom. Dočuo je, da se samo čist snig more rastaliti, ako kaniš imati vodu za pice ili kuhanje i doznao je, da ne smiš nikada cmuljiti-žvakati snig, da ugasiš žaju. Ar za čas postaneš tako žajan, da to ne moreš podnositi i kašnje pojavi se bolest proljiv. Klizaljke-korčule, ke su primili sobom u velikom broju, bile su za ništa dobre. Led biše grbav i našlo se malo mjesta, gdje su mogli upotribiti klizaljke. I sposobne obuće nisu imali sobom. Visoke kožne čizme lamale su se od velike zime.

Morao se Payer učiti, kako se uredi aparat za kuhanje. Pri velikom vjetru, s rukavicami na ruka naljivao je spiritus u njega i po dugom času mu se ugodalo, da ga zapali. Drugi tovaruši iskali su čistoga sniga, da ga nagnjavu u lonac i da skuhaju vodu za čaj ili juhu. Vidio je Payer, ča se more desiti, kad se prolje u šatoru špiritus i kad se upali u njem riblje ulje. Dva puta na ovom putovanju nastao je u njihovom šatoru na ov način oganj. Pri gasenju požgao si je Payer svoje rukavice i krznenu kapu-haubu. Dane dugo potom si je navlicao na ruke svoje vunene čarape, da si ne smrzne prste, ar su mirili stalno 28 stupnjev pod nulom.

U ono vrime počeo je pisati svoj dnevnik i crtati sve, ča je bilo zanimljivo. A crtati je znao majstorski.

O dogodjaji pri postavljenju šatora za noć, ča je kašnje mnogokrat sam doživio, zabilježio je u svoj dnevnik slije-deće:

„Kad se zaškuri dokonjamo i naše marširanje. Poišćemo sposobno mjesto za naš šator na ravnom ledu ili na bližnjem kopnu. Snig porivamo nogami nastran i porazbijamo oštre ledene krajke na mjestu, gdje podignemo šator. Neki od nas donesu velike kuse leda, za ke povežemo uža šatora, da ga vje-

tar ne odnese. Ovo djelo moramo upravit i brzo, ar nikad nije toplije od minus 25 stupnjev. Suknene pokrivače-teke iz san, ke nam služu za podložak u šatoru, nam britak vjetar odnese. Moramo bižati za njimi, ar spavanje na samom ledu nije ugodno. Naše puške ležu nabite i priredjene uz sana. Znamo, da se najvlu pojaviti bijeli medvidi onda, kad je nitko ne čeka. Svi zgrabu, da sana brzo raskladu. Iako smo nek najpotribnije uzeli sobom, imamo veliku skrb, da sakrijemo instrumente, da pogledamo toplomjer i zabilježimo podatke, da napišemo najpotribnije, ča smo vidili i otkrili. Šator je premali za šest mužev. On je 1,20 m visok, 1,60 širok i samo 3.20 m dužičak. U njega strpamo vunena pokrivala za spavanje.

Aparat za kuhanje postavimo u sredinu našega šatora, kad su svi dopuzili u njega. Prazna sana postavili smo vani uz šator na onoj strani, od ke duva vjetar. Vjetar fučka jur dane dugo velikom silom. Kad će nek prestati? Doma se svaki sviče, kad ide na spalo. Ovdje u Arktiki moramo se toplo opravit za noć. Svaki strese svoju opravu od sniga, izčupa s brade led, sviče teške kožne čizme, ke su tvrde od smrzi, da misliš da su lime-plehene. Onda hajde pod pokrivalo za spavanje!

Mjesto je tako tijesno, da siđiš susjedu na trbuhu, kad si zminjaš mokre čarape. Kaniš poiskati svoje rukavice, klečiš na noga drugoga, ki počne kričati zbog toga. Ako naglo digneš glavu, suneš u lampu, ka visi na jednoj vlaki nad nami. Prolj se izlije iz nje na sve, ki su u blizini, a lampa se sama ugasi. Dugo opet traje, dokle nalije netko novo gorivo i dokle opet lampa prosviti. Ali tko pazi na ovakove malenkosti i tko se uzrujava zbog toga ovdje u pustinji sjevera?

Aparat za kuhanje, na kom stoji snigom napunjen lonac, zapalu i brzo nastane teplo u štoru. Svi smo za čas u oblaku guste pare, da ne vidimo svojega susjeda. Smrznuta oprava na nami počne se sočiti i konačno taliti. Već od ure projde, dokle je večera gotova. Imamo kakao ili kavu, kruh s maslacom ili slaninom i svaki šaku kekasa. Za pet minut je večera potrošena.

Po večeri nastane za kratak čas mir i tišina. To je najugodinja doba cijeloga dana. Svi zapalu svoje lulice i mi se

razgovaramo o prošlom danu. Dva od nas imaju proljiv (Durchfall). Dostanu opijum, da ga požrknem. Svaki pojedini dostane dvi žlice ruma. I ovo malo alkohola pogna našu krv kroz promrzlo tijelo, da se uskoro oživimo. To ne traje dugo, ar smo navrijedi umorni. Mi spraznimo naše lule, protegnemo se i stisnemo jedan uz drugoga. Glasno hrkanje za hipac dokaže, da su neki odmah zaspali. A drugi, ki nisu tako srićni, jadaju se i riču hrkaće, kad ne moru zasnuti.

Od toga hipca, kad smo zastavili naša sana, do sad, prošle su tri ure. Temperatura u šatoru opet brzo spade pod nulu. S krova šatora padaju kaplje sjedene pare, a kroz podlog s odzdo liže polagano mrzlina u kliče. Imamo ravno šest uri vrimenta za spavanje. Joj onomu, ki uza se zame gumenu vrićicu napunjenu snigom. Ona nam služi u jutro zato, da imamo odmah pitke vode, bez ke ne moremo biti. Kroz toplinu tijela rastali se u njoj kroz noć snig na vodu. Vjetar napuhne šator i u njem počne padati sriž na spavaće.

Najednoć ćuti moj susjed neko tapkanje za svojom glavom i začuje se šorbanje izvan na šatoru. Škoči i krikne:

„Medvid, medvid je vani!”

Naglo se svi zbudu i jedan, ki je najbliže uz otvor, skoči van s nabitom puškom. Ali za ov put je bila samo jedna lisica, ka se dá odmah u big.

U daljini počne jugo dizati morske valove. Led, na kom ležimo, gublje se i puckeće bez prestanka. Lampuš opet spade na spavaće i petrolej se razlije po drugi put nad nami. Mora netko van u noći, ča se mnogokrat stane, gazi prik ležajućih, ar nad njimi ne pelja most. Tako sve prebudi i jedan za drugim mu počne zdivati. Ako ne zna, gdje peljaju uža šatora, sigurno se zadene za jedno ili se popikne na nje. Čitav šator se onda srušiti na nas.

Obično se dižemo u četiri. Opraviti se, kuhati ručenje i naklasti sana moramo u škurini. Opet tribamo skoro tri ure, dokle smo gotovi za daljnji put. Ali svakidanja vježba, u koj se učimo, kako i gdje mora svaki zagrabit, smanji ovo vrime po času na jednu uru. Ako dobro ne pazimo nastane velika

škoda. U škurini, na primjer, skine vjetar črpulju lonca i ju odnese, da ju ne moremo već najti. Tako nam nije već moguće, da si ča skuhamo, ar nam voda ne će zakipiti. Ili jedan zgubi svoju rukavicu, ku zakrije snig. Joj njemu, jer druge nimamo. Ili, ako tko zabi u noći svoje čizme vani pred šatorom, ta je najde jutro pune sniga i zamrznete. Kani silom u nje, polamlju mu se. A drugih nimamo sobom s nami.

Snig u toj gumenoj vrićici je napol utaljen i nekoliko žlic iz nje nam ugasi prvu žaju po ručenju. Naprežemo se u sana. „Napred, hajdi!” krine netko i naša mala karavana koraca uz polamljene dijele leda dalje preko ove ledene pustinje, ka je zapravo zamrznuo morje.”...

Koliko puta je mladi Payer čitao ove svoje zapiske, prije nego je počeo svoju ekspediciju! Sve ča je ovdje naučio i doživio, bilo je njemu i njegovim junakom kasnije na veliku korist.

Pri prvom prezimovanju u Grenlandu doznao je Payer, da se nitko ne mora bojate te strašne zime, ako je dobro opravan i ako se dobro priredi na strašnu smrz. Brod se mora obložiti od svih krajev velikimi kusići leda i snigom zakriti, da vjetri i hladnoća ne odnesu dragocjenu toplinu iz njega. Tako im nisu napravili strašni vihuri, ki su tajedne dugo orguljali oko broda, nikakove škode. Ali načinili su na Payera velik utisak.

Kad su ovi vihuri prestali i sunce sve jače počne javljati, da je nablizu proljeće, določili su, da čedu napraviti piše kroz četire tajedne dugi put prema jugu. Među timi muži, ki su se pripravili s jednimi sanami na daljnje istraživanje, bio je i Payer. Javio se samovoljno. Svi su cijenili njegovu izdržljivost i svim je imponiralo njegovo nadarenje u crtanju. U ekspediciji upotribili su njega na mjesto fotografa, ar je znao nacrtati brzo svojom olovkom ili bojami sve, ča je bilo vridno crtanja i ča ga je zanimalo.

Iako je Payer jur prve dane vidio, da ova ekpedicija nije bila spremna za ovakovo putovanje, nije sprogovorio ni riči. Stoprv za vrime puta su si napravili iz krzna medvida kratke

kabance-mantilje i maske na lice, da im se ne smrznu u britkom i hladnom vjetru. Ovoj manjkajućoj opremi nije bio uzrok novac, ar toga su imali dosta, nego nepoznanje prilika sjevera, ke su je čekale. Nisu sobom uzeli pse, da im vuču sana, kot to imaju sjeverni narodi. Tako su se morali sami napreći u nje. Iz dijelov njihovih vrić, u ki su imali kruh, napravili su jedra. U nje puhne jak vjetar, ki im pomore rivati sana i njim prištedi mnogo moći. Navredi su doznali, da se moraju zminjati četiri po četiri, ki vuču sana i ki se odmaraju. Imali su preveć natovareno-nakladjeno i ostavili su uz put već od polovice tereta, da su mogli uopće dalje.

U malom i uskom šatoru ležali su svi jednu noć na pravu, a drugu noć na livu stran. Ako je želio jedan iz njih ležati na hrptu ili dignuti si noge, su svi jednodušno protestirali. Kožni podlogi i pokrivala nastala su zbog topline tijela jur prve dane zdola mokri i već se nisu nikada osušili. Na sani su se smrzнули i joj onomu, ki je došao ležati na tvrdom naboru. Na skalini kamenja ne bi bio ležao gorje!

Payer je to sam opazio na sebi i zabilježio si, da mora biti podlog u šatoru iz čvrste gume.

Zbog nategnutoga vučenja i dubokoga disanja nastanu im usta bez sline, ar su hladan i ne vlažan zrak udisali, a tepao i pun vlage zrak izdisali. Tako izgubi človičje tijelo u velikom mnogo vode. Skoro svi su zgrabili za bijeli i čisti snig, da si ugasi žaju. Iako su znali, da se to ne smije činiti i da se žaja ne ugasi, nego pomnoži, nisu se uzdržali. I zaista dostanu svi emuljači sniga u najkraćem vrimenu proljiv. U ovoj velikoj zimi to zaista nije bilo ugodno!

Mnogo su trpili zastipljeni od sniga. Nisu imali sobom sposobne škure naočalje. I za svakoga poedinoga primili su samo jedan kusić, bez svake rezerve. Jur po jednom tajednu zgubila je polovina momčadi svoje naočalje, a drugi su svoje potrlji. Jako blistajuće sunce i odbijanje sunčanih trakov u snigu podraživalo je oči, ki nastanu po kratkom krvavo-črljenju. Bolesnikom su pekle oči i jedva su ih mogli otvoriti. Nisu imali sobom odgovarajućega mazila i na brodu nije bilo liječ-

nika. Ali bolesniki su morali vući i nadalje sana, ar su tribalili svaku ruku.

„Samo ne oboliti ovdje u ledenoj pustinji!” pomislio je Payer.

Zbog jila svježega mesa bijelih medvidov, ko nisu bili naučni, se nije pojavila med njimi bolest skorbut, ka nastane od manjkanja tijelu potrebnih vitaminov.

O ovoj ekspediciji na sani bio je Payer vrlo oduševljen. Bez naloga i zapovidi pomirio je obalu i gore i crtao ih u nove karte. Njegova neutrudljiva marljivost bila je svim na peldu.

Zbog umornosti i bolesti najvećega dijela mužev morali su ranije prekinuti ovu ekspediciju na sani i vratiti se opet k brodu. A ovdje su čekali tri misece, dokle su se oslobodili od leda. Tek koncem maja se počne led okolo broda taliti i razlomi se usled velikih vjetrov. Kapitan Koldevej već nije oklijevao i popeljaov je „Germaniju” teškom mukom iz zaliva u otvoreno morje.

U junu 1871. ljeta vratio se brod opet u svoju domovinu. Ova ekspedicija nije donesla toga uspjeha, koga su od nje očekivali. Ali tim moraju polarski putniki računati.

— —

Medjutim je u Austriji grof Hans Wilcsek sprasio veću svotu novca, oko 40.000 dukat, i zamislio si, da će opremiti jedan brod i novu, samo austrijsku ekspediciju u polarne vode. Izabrao si je krajnu ka još nije bila poznata: istočno od otokov Svalbard i sjeverno od ruskoga otoka Novaja zemlja.

Po povratku u Beč določio je grof Wilcsek, da Payer najprvo izvidi, prouči jednim malim brodom položaj i gibanje leda u toj nepoznatoj krajini. I zato se Payer ukrca-sjede na mali norveški brodić imenom „Isbjörn” i plava koncem augusta tri tajedne dugo u ti nepoznati voda. „Isbjörn” imao je samo jedra-platno i nije mogao probiti svojom slabom snagom deblijeva leda.

S ovoga prvoga iztraživanja uzeo je Payer sobom osvidoč-

nje, da je moguće prodrati u vječni led samo većim brodom, ki ima jak parni stroj i ki je opremljen svim sredstvom na preimovanje. A kad sam brod ne bude mogao dalje, bit će to moguće pješice sanami i sa psi (kucki) prema sjevernomu polu.

Na već kom lednjaku, ki je doplavao iz sjevera, je Payer gledao kamenje, pjesak i mur. Zato je ključio, da mora biti negdje na sjeveru velika zemlja, ku su nazivali učenjaki „Gilisoza zemlja“, ku još nitko vidio nije. Da li su to otoki ili zaista velika zemlja, tko je to mogao znati? Ovo kamenje u ledu su bili sigurni podlogi neke velike tajne, za neko shranjeno vridno blago-kinč, ko će on podignuti u službi svoje domovine i nauke. Po povratku će u cijeloj Austriji u predavanji govoriti i vabiti, da se u ovom kraju išće bez prestanka. U svojoj skromnosti Payer još nije pomislio, da bi on mogao biti ta, ki će kot odgovoran peljač sam voditi ovu ekspediciju k cilju. —

Kad se je na povratku opet pokazala norveška obala, dao se Payer skrcati u Laponiji, u Tanafjordu i naredi kapetanu brodića, da ga sam pelj u luku Tromsö. On sam će doći tamo na putu kroz zemlju. Padao je gust snig. Payer si zato zamisli, da će sanami i psi pa jednim peljačem preko gor dostignuti gradić Tromsö. Nekoliko dan morao je biti sam, da premisli točno sva goruća pitanja i je najprvo u sebi razjasni. Kamio je i vježbati vožnju sanami i pse, da upozna ovu vrst putovanja. Laponac, koga je najeo na ov put, se dosta čudio, kad je uzeo ta gospodin iz Evrope vojke vodećega psa u svoje ruke a njemu zapovidao, da sede u sana za njim. Morao je priznati, da još nijedan tudjinac nije tako brzo naučio, kako se gonu psi pod sana, kako se njim pokaže smir i kako se hajkaju u big.

Po jednom tajednu je Payer stignuo u Tromsö i ovdje dočuo, da je brod „Isbjörn“ privezao dan prije na moli luke.

Odmah je javio grofu Wilcesku brzojavom o uspjehu svojega prvoga istraživanja i naznanio mu dan svojega dolaska u Beču. Ali prije nego je Payer ostavio gradić Tromsö predali su mu jedam brzojav od grofa iz Beča, u kim mu je čestitao i kratko javljao, da su utemeljili u Austriji društvo za potporu jedne ekspedicije u Arktiku. Dalje mu javlja, da su njega,

Payera, predložili za vodju-peljača te velike ekspedicije. Prosioga je ujedno, da se navrijedi odlučiti!

Veću ponudu nisu mogli učiniti Payeru i tako se odmah odlučiti, da će preuzeti komandu te velike austrijske ekspedicije. On je to javio telegramom veledušnomu organizatoru, grofu Wilcesku.

Zima ljeta 1871. bila je blaga i u Beču bilo je već kišegodine nego sniga.

Za Payera su došli teški i naporni tajedni. Oni ga nisu mogli zamoriti-utruditi, nego su pomnožavali u njemu oduševljenje za to veliko nakanjenje. Pregovori i predavanja u svi veći gradi monarhije su lovili jedno drugo. Njemu su predlagali plane za predvidjen brod. Kako je imao sam svoje misli o polarskom brodu, tako su mnoge modele zabacili i napravili nove.

Skrbno je sastavljao prehranu i provijant broda i ga dao zatvoriti u limenke-doze, skrbio se za pecivo, gorivo i piće, preračunao je vagu i dao dosle sve strpati u skladišće. Oprava, šatori, uža, sprav za svakovrsno djelo i predsvim dragocjeni instrumenti za naučni rad ekspedicije, ležali su nabrzo pripravnici, hvala neutrudljivoj pomoći svojih prijateljev. Drugovi, mornari iz Istre i Dalmacije ogleдали su se zbog momčadi njegovoga broda. Iz ove krajine je uzimala i austro-ugarska mornarica svoje najbolje mornare. Iz držav sjevera Payer nije kaniio uzeti svoje ljude na tako pogibeljan put. Bili su mu nekakotudji i nešto tvrdoglavi.

Kad se dočulo po Austriji, da Payer išće pse vrsti i fajte Neufundlanda dostao je na sto i sto ponudov iz čitave monarhije. Najbolje izmed njih si je izabrao.

U dogovora s grofom Wilceskom, s predsjednikom „Austrijskoga komiteta za istraživanja Arktike“, s profesori „Austrijskoga geografskoga udruženja“ i sa stručnjaki „Austrijske Akademije Naukov“ ograničili su točno i jasno cilje ove velike ekspedicije i opisali je slijedeće:

Probiti se u nepoznate krajeve sjeverno otoka „Novaja zemlja”. Prezimiti ovdje u ledu i sanami prodrili na sve strane, kako daleko to bude moguće. Pokažu li se uspjehi, prezimiti i drugu zimu. Kako je pokazalo kratko istraživanje „Isbjörna” ima vječni led pukotine i kanale. Kroz nje se more doći blizu sjevernomu polu.

Dalje će brod ploviti niz sibirske obale i kroz ušće Berin-govo između Azije i Amerike, a potom vratiti se u domovinu. Ali ako budu presiljeni napustiti svoj brod u ledu, vratit će se ekspedicija najprije na čamci pa putem kroz Sibiriju i Rusku u Evropu.

Najvažnije daljnje zadaće ekspedicije su slijedeće:

Izvidjivanje i istraživanje nepoznatoga dijela naše zemlje, mirenje magnetskih uplivov, promatranje vrimena, mirenje morske dubine i morske struje u ovom morju. Ucrtanje novih otokov, nove nepoznate obale u karte i konačno naučno promatranje sjeverne svitlosti.

Zbirka kamenja, rastlin i živin ovoga kraja Arktike neka dopuni cilj i uspjeh ovoga poduzeća.

Da se osigura čim bolje ova ekspedicija ponudi se sam grof Wilcsek, da će peljati opet brod „Isbjörn” na otoke „Novuju zemlju”. On će urediti u ovoj samoti skladišće za prehranu, ku more koristi ekspedicija, kad se budu vraćali u domovinu.

Tako urediše po človičjem mišljenju sve, što je bilo potrebno, da se probije ekspedicija uspješno u kraje vječnoga leda, ki još nikad nisu vidili človika.

Nisu bili častoljublje ili pustolovina motivi ovoga mučnoga i pogibeljnoga poduzeća, nego u prvom redu želja, služiti nauki i domovini tim, da se načini korak dalje u upoznanju naše zemlje.

I kako je bio Payer duboko uvjeren o uspjehu ovoga poduzeća, da će ispuniti sve njemu postavne zadaće, tako je ćutio u sebi i dužnost, da preuzme peljanje, da pokaže svojim pomagaćem put, ki je bude peljao k cilju.

ZBOGOM, EVROPA

Dragi ljudi, jeste vi praznovjerni i se bojite broja 13? Julius Payer i njegovi junaki se ga nisu bojali! Ar ravno 13. juna ljeta 1872., stupio je on i njegova momčad u nimskoj luci Bremerhaven na palubu (gornji dio njihovoga broda). Mornari su se bili upoznali jur nekoliko dan prije sa svojim novim brodom. Mašinist je već dane dugo nalagao oganj pod velik kotao parostroja, ki je služio brodu za pogon uz velika jedra. Brižno je ispitivao sve civi, da li držu paru i vodu. Također je kapitan broda, poručnik Weiprecht, jur nekoliko puta isprobao brod pri vjetru i sam pazio na tovarenje-nakladanje svakovr-snoga potrebnoga dugovanja.

Na predvečer dana odlaska spravi Payer čitavu momčad oko sebe na palubi broda. Jasnimi riči im još jedamput predstavi cilj i zadaću njihovoga poduzeća i konačno im pa još veli:

„Dragi moji! I to vam moram još ravno reći: Naša ekspedicija neće biti izlet na Jadranu. Nas čekaju poteškoće, ke si još niti zamisliti ne morete. Nas more čekati i smrt. Ne znam, tko od vas, ki sad pred manom stojite, će se vratiti po dvi ljeta opet u domovinu. Vi ste mladi i kanite aldoovati dvi, tri ljeta vašega života. Premislite si još ov put dobro, ar danas je još moguće. Vi ste dobrovoljci, nitko vas ne sili na ovo poduzeće. Kako ste se slobodno javili, tako još morete odstupiti. Nitko vam se neće rugati zbog toga, a ja najmanje, ar ne kanim, da mi predbacivate, da sam vas vkanio i vam nisam otkrio sve strahoće, ke nas čekaju.”

Mornari, Hrvati, su ga slušali i gledali mu mirno u oči. Najprije stupu četiri časniki-oficiri pred njega, dadu mu ruku i obećaju, da ćedu ga dobrovoljno u svem posluhnuti i slijediti. To isto ćinu i pojedini mornari. Rekoše mu:

„Vodi nas, u tebe imamo pouzdanje. S nama možeš računati. Ne daj Bog, da tko od nas bude neposlušan!”

Ove riječi izazovu u Payeru mnogo veselja. Da je prviput stavi na probu reče svojim Dalmatincem:

„Želim, da danas u večer i u noći ostanete na brodu, da ne idete već u grad, u kavanu i u krčme. Znate, ča za ozbiljan put leži pred nami. Ali to nije zapovid. Ako tko misli, da se mora još poslidnjiput na kopnu vrlo razveseliti, ta neka ide!”

Kad Payeru javi dežurni, službu dana noseći oficir, da se nitko nije javio za izlaz u grad, znao je, da se i on more pozdati u svoje Hrvate i da vjernije i discipliranije nije mogao nigde najti. Momčad je svečevala dan odlaska medju sobom na brodu do kasne noći.

Dan odlaska bila je nedilja — lipa sunčana i mirna. Mnogo prijatelj iz Austrije i mnogo oduševljenih ljudi iz Njemačke se je spravilo, da se oprostu od njih i da im dadu zbogom. Svi su im željili mnogo uspjeha — u koga je svaki od njih čvrsto vjerovao — i sričan povratak u domovinu.

Bez buke i galame, bez muzike i bez govora, ki su drukčije obični pri ovakovoj prilici, svršio se odlazak broda. To je bilo i u smislu Payera, ki nije ljubio svetkovanje i hvalisanje njegove ličnosti.

„Obecanje pred gotovim i uspješnim djelom — rekao je — mora biti uvijek kratko i obično!”

Njemu se sad spunila konačno najveća želja svojega života. I zato je čutio veliko zadovoljstvo i veliku radost.

Već u šesti ujutro, kad je još spavao cio varoš, povukao je mali gradski parobrod njihov gizdavi novi brod, imenom „Tegetthoff”, iz rijeke van u otvoreno morje. Brod je bio sve-tačno ukićen zastavicami a na glavnom jarbolu je prhatala austrijska zastava. U slobodnoj vodi otkvači mali parobrod svoja teška uža i pusti „Tegetthoffa” samoga na se. Zasvirao je svojim širenom kot pozdrav za lučenje. „Tegetthoff” je brzo otvorio svoja bijela velika jedra, u ke je puhnuo vjetar, i porinuo brod pred sobom prema sjeveru.

Na večer već nitko nije vidio nimske obale, ka je bila skrsnula za valovitom vodom.

Kako je uspjeh njihove ekspedicije odvisio mnogokrat od neke malenkosti zapazili su jur u prvoj noći. Vjetar je prestao bio puhati, a pod kotlom već nije bilo ognja. Tako je brod ostao nepomično ležati. Ali neka jaka struja je je u škuroj noći sobom nosila prema obali maloga otoka Helgolanda.

Najedanput zakrikne mornar, ki je imao zadaću, da miri povrimeno dubinu morske vode:

„Još imamo samo dva metara vode pod nami. Pogibelj!”

Bio je ta krik svim uzbudiv i glušao kot krik za pomoć. Navo su naložili vatru i parostrojem mogli su u zadnjem hipcu porinuti brod iz pogibelnoga mjesta. Ča bi se bilo s njimi godalo, kad bi se bio brod zarovao u pijesak jur napočetku njihovoga puta i bi bio prosjeo?

U slijedećem vrimenu imali su malo povoljnoga vjetra i nisu mogli brzo dalje. Dani su bili blagi i puni sunca. Samo izdaleka vidili su napravo crte norveške obale. Malokrat su letili nad njimi galebi ili su gledali nablizu druge jedrenjače, ke juru nasuprot njim.

Mornari su opravljali hitro i brižno svoj dnevni posao. Na-večer su sidili u krugu na palubi broda. Onda su mnogokrat glušale vesele ili melankolične pjesme njihove dalmatinske do-movine nad škurim morjem. One su im bile spomim na njihovu sunčanu obalu na dalekom jugu, ku će navredi zaminiti led i smrž.

Kako je u ono vrime bio običaj u austro-ugarskoj morna-rici, jezic komandovanja bio je talijanski. A inače bilo je čuti pod zastavami „Tegetthoffa” sve jezike velike stare monarhije. To nije pačilo nikako prijateljstvu i društvu, da je bilo na bro-du sedam različnih narodnosti, slika sridnje Evrope.

3. Jula pričvrstili su svoj brod u poslidnoj evropejskoj luci, u norveškom gradiću Tromsø. Austrijski poslanik ovdje, Aaar-gard, ki je jur cio tajedan čekao, pobrinuo se je prijateljski za nje. Dokle su na brod nakladjivali još neke potribne stvari, bili su svi njegovi gosti. I svaka obitelj u gradu držala si

je za čast i dužnost, da pogosti momčad. Uljudni trgovci i ribari ovoga gradića kanili su polipšati zadnje dane momčadi na kopnu, kako su najbolje mogli.

Našla je je još posljednja pošta iz domovine: pisma, brzopletosti i novine. Austrijske novine donesle su na velikom prostoru javi o njihovom smjelom pothvatu. Na prvoj strani imale su crtu njihovoga broda, a uz njega sliku komandanta Payera i kapitana broda Weyprechta. Sve novine su se trsile, da širim slojem ljudstva u Austriji razložu cilje ove ekspediciji.

Ovdje u Tromsöu im pošta doprimi i dva vrlo važna pisma ruske careve vlade. Bili su to dva ukazi — stroge zapoviedi, da svaki podanik u velikoj ruskoj državi mora pomagati ovim ljudem, ki mu pokažu tu ispravu, iako svoj život založi. Payer si je bio prosió ove važne dokumente zbog toga, da je more u potriebiti u slučaju, ako budu silovani ostaviti svoj brod i potriebiti za pomoć ljude na obali sjeverne Sibirije. Ovi neka im on- da pomoru, da se brže vratu u Austriju.

I momčad je pisala svoja posljednja pisma u domovinu i svaki je imao samim sobom puno posla.

Payer je još kanio dočekati ribare, ki bi se bili morali vratiti iz istočnoga dijela Ledenoga morja, ar još ništa nije znao o kretanju leda ovoga ljeta. Ovo kretanje je bilo svako ljeto drukčije i se minjalo od tajedna do tajedna. Ali ribari se još nisu micali iz svojih običnih lovišćev, dokle je još bilo teplo. Tako naredi Payer svojemu kapitanu, da spremi za 13. juli brod na put.

I ov dan je bila nedilja. Neki francuski svećenik držao im je Božju službu na palubi broda. Svi su bili nazočni i su po- božno primili pričest. Mislim, da su svi molili, da im bude put uspješan i da se zdravi opet vratu.

Pa su ostavili miran, mali gradić na sjevernoj obali Ev- rope. Čitav grad je bio ta dan na noga, da im da zbogom. Ravno u to vrime dojde u luku i poštanski brod iz Hamburga. On pozdravi „Tegetthoffa” svojom sirenom. Svi putniki rivali su se na palubi i mahali im i kričali svoje dobre želje.

Norveški kapitan Karlson, koga su uzeli ovdje u Tromsöu

na brod, peljao je je sam iz luke i uskoga zaliva. On ga je poznavao kot svoj vlašći džep. Karlson bio je najstariji član ekspedicije, majstor u brodarenju med ledom na sjeveru, maj- stor u lovenju tuljana i foka i u peljanju sani na pse. Payer je njega navabio, da je podučí u svi ovi potriebni struka.

Oko podneva došli su na otvoreno morje i oganj pod ko- tлом ugasu. Tim su kanili štediti ugljen i upotriebiti parostroj broda samo onda, kad nisu imali vjetra. A sad je svjež vjetrić napunuo jedra i gonio je, da su brzo ostavili posljednje dijele kopna za sobom.

Slijedeći dan skrsnuo je najsjeverniji rt-kap Evrope u gustoj sivoj suroj magli.

Kormilar, ravnatelj broda, držao je brod prema sjevero- istoku.

Daljnje putovanje zadržavali su vrimenom nepovoljni vjetri i uzburkano morje. Vrime nastane mokro i snažne kiše udarale su na palubu. Samo jedna straža ostala je odzgo na svojem mjestu, dokle su se drugi skrivali pod palubom u svoji kajuta, sobica. Sve je kazalo, da je led jur dosta blizu. Payer ga je očekivao kašnje. Kot nemiran duh, zamotan u gumeni plašt, ko- racao je ure dugo simo-tamo na palubi, da prvi vidi, čega se je bojao.

I zaista, jur 25. jula doplovu prvi kusići leda i udaraju u bokke broda. Za mornare Hrvate bio je ov poskakajući led prvi doživljaj i svi su bili na palubi, da si to točno razgledaju. Ali Payer je gledao ozbiljno, ar je upoznao, da je led ovo ljeto mnogo dalje na jugu, nego je bio sva druga ljeta prije. Ali dokle se batrío tim, da je rub vječnoga leda sigurno oko 100 km dalje na sjeveru. Nikomu nije kazao svoju veliku skrb i na vanjski nitko nije slutio, ča ga gnjavi.

Kapitan Weyprecht je dao pričvrstiti na sredinskom i naj- višem jarbolu-(stupu), „gnjazdo”. To je bila velika, čvrsto u- pletena košara, obišena više od 10 m nad brodom. Ona je slu- žila dežurnomu-stražajućemu oficiru za izvirenje-gledanje. On je morao javiti položaj leda iz svoje visine, ar je imao uz sebe jak dalekozor.

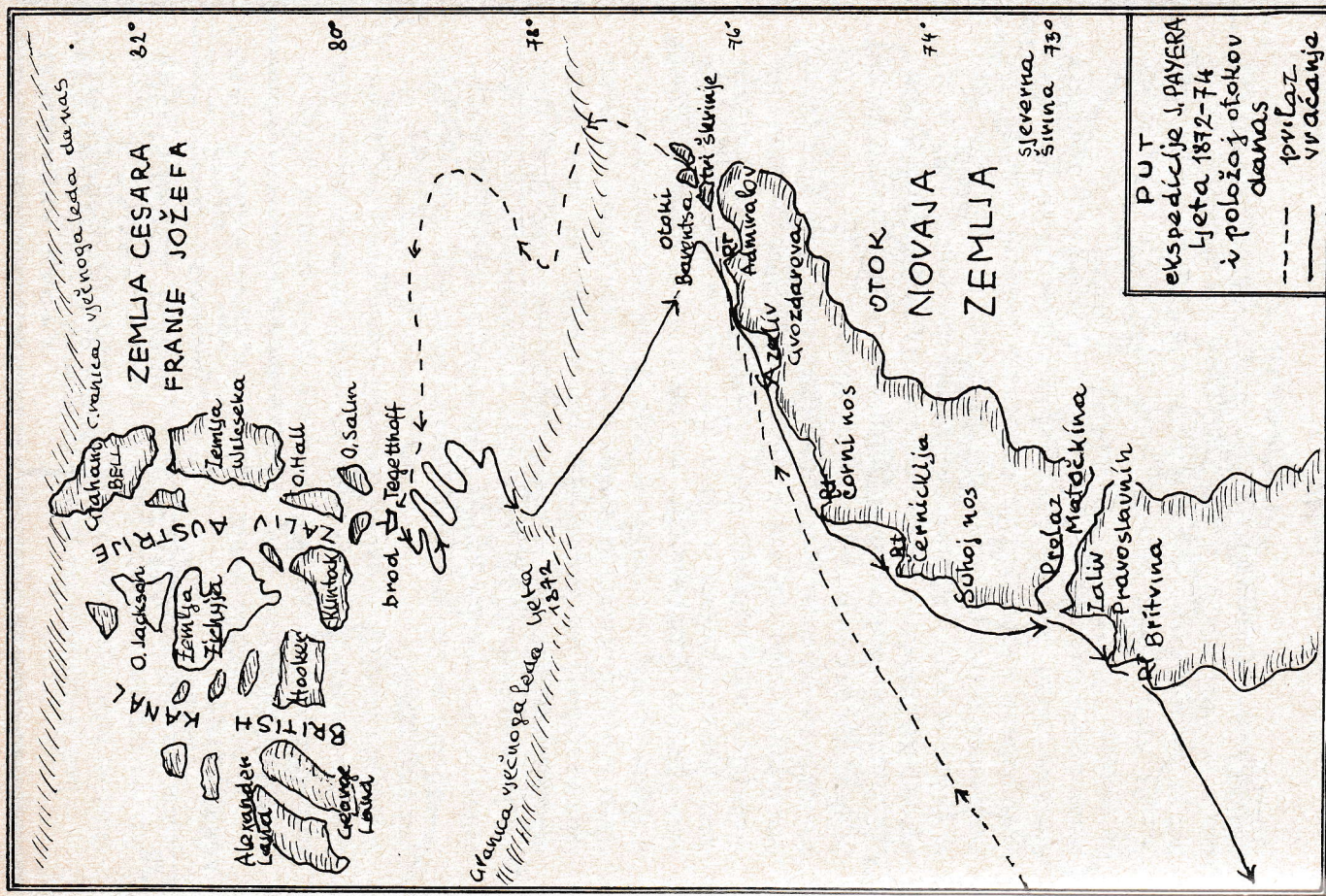
Brod je držao svoj smir. U slijedeći dani plavale su ledene sante, ploče, jur gušće i bile su mnogo veće. Teplomjer-termometar kazao je dnevno samo jedan stupanj nad nulom. Brzo je minjao vjetar s kišom i kratkim, svitlim suncem. Veće sante blistale su se tako jarko, da nitko nije mogao ostati bez škurih naočaljki na palubi broda.

Veće sante bile su pune alkov — morskih ptic, ke su plavale po vodi i ronile, da si najdu ribe za krmu. Iako je njihovo meso dosta tvrdo i neukusno, dalo se jisti i Payer dozvoli lov na nje. Tako su imali sad dnevno meso ovih alkov na stolu. Štajerski kuhar je je znao prirediti tako, da su mnogi mislili, fazonika je za objed.

Čamci su lovili pogodjene ptice u vodi. Vidili su većkrat jur i čopore tuljanov-morskih živin do dvih meterov veličine. Ovi su odmah pacnuli u vodu, kad im se približavao čamac. Svaki od momčadi, oficir i mornar, dobio je svoju pušku. Neki izmed njih, osobito člani mornarice, bili su izvršni strelci.

Payer je gledao veselo hajkanje na ptice, ali je dobro znao, da ova jata ptic prijavljaju ranu zimu na sjeveru. Ar alke su bile na svojem selenju prema jugu u toplije kraje i sad su samo počivale na santa i na polju leda.

Kašnje su ostali tuljani mirno ležati i se nisu marili već za velik brod, ki je jurio blizu njih. Sigurno je još nitko nije zganjao i lovio u ovom dijelu morja. Kapitan Karlson je povidao Dalmatincem, da striljaju puškom na nje. Ar oni se odmah spustu u vodu, iako su smrtno pogodjeni. Pokazao se sam majstorom, kad je pogodio s broda ostvami-vilami i u kratkom vrmenu povukao tri na palubu. Ostva je šiljasto i kvakasto koplje, od koga se tuljan već ne more osloboditi. Privezao je na nje uže, da stvar ne skrsne pod vodu. Tuljanovo skuro meso dušalo je po ribljem ulju i najprije se nikomu nije račilo. Ali porizano na filetkusiće, umotano u jaja ili panirano, je je jio najveći dio mornarov. Samo mađarski liječnik, dr Képes, stiskao si je nos, kad je je vidio. Ali rekao je svim, da je vrlo dobro i da neka je jidu. Ono čuva od bolesti skorbuta. Kako se je i on naučio kašnje na ovo smrdljivo meso tuljanov!

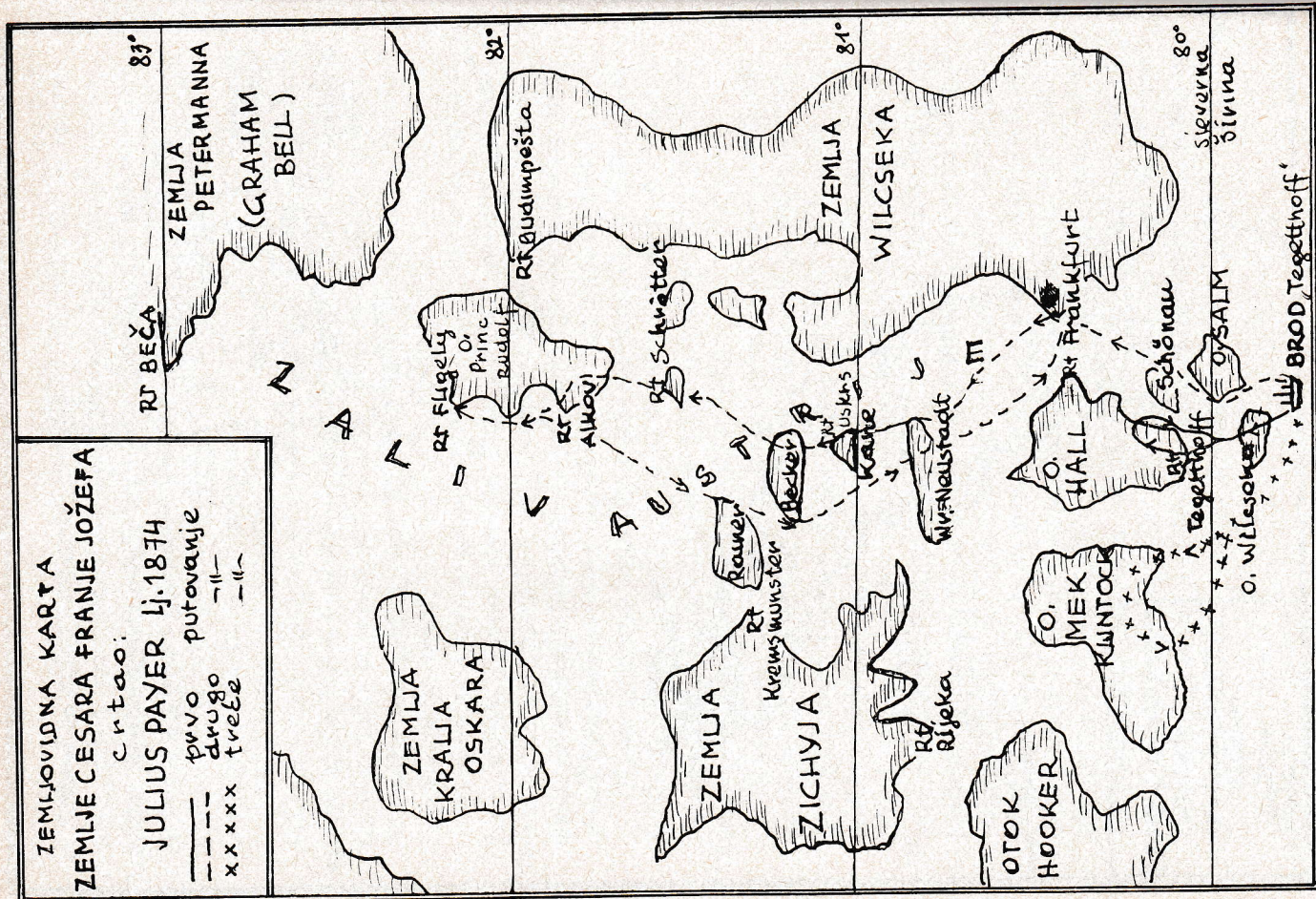

ZEMLJOVIDNA KARTA
ZEMLJE CESARA FRANJE JOŽEFA

crtao:

JULIUS PAYER l.j. 1874

--- prvo putovanje
xxxx drugo " "
treće " "

Led je nastajao sve gušći i povezao se u velike sante-ploče. Opet su ložili oganj pod kotao, da pomoću pare budu mogli krčiti led i silom si otvoriti put kroz njega. Da bi bili imali samo jedra bez parostroja, njihov brod već davno ne bi bio mogao dalje.

U noći 30. jula dospili su u jedan kanal, ki je bio dosta širok, ali kilometare dugo su livo i desno vidili samo rubeže leda. U kanalu plivali su veći i manji kusići. Kako je peljao ov kanal u pravcu njihovoga puta, ravno na sjeveroistok, i oficir u gnjazdu zaobličio u daljini otvoreno morje, posegurali su plovići kroz njega.

Brodili su kao u malom jezeru. Samo nisu rasle na obali zelene trave i cvatuće grmlje, nego micajući, sivi-suri liki iz leda, ke je gužvajuća magla motala i raspušćala. Ali kad se ova magla dignula, stajalo je na vidokrugu sunce kot žarko kolo, iako su njihove ure kazale, da je polnoć blizu. Bilo je to noćno sunce u ovoj sjevernoj širini. Ar u blizini pola sunce ne zalazi u ljetne misece pod vidokrug, nego skrsne na četire misece u zimi i ostane nevidljivo. Sinj leda bio je u ovu polnoć mekak i čitava narav izgledala je kot u sanji. Svi su stali na palubi i čudili se. I sam mašinista Kriš je prosio, da si more pogledati ovu čarobnu sliku. Črn kot dimnačar naslanjao se na ogradu i si tro svoje na tamninu navikle suzave oči. Zrak je bio tih i Payer je iskoristio ov hipac, da nacрта nekoliko slik.

Najednoč se digne iz dubine morja u kanalu ispred broda ogromi kit, kot črn i svitao brežuljak. Iz svojega nosa na glavi puhao je visoke trake vode. Nije se dao mutiti, iako je sirena broda žvizdala, iako su mornari kričali iz svega guta. Njegovo puhanje i šumenje čulo se kot neki vodopad u daljini. Po nekoliko minut je opet skrsnuo pod vodom. Je to bila ope- mena dobrih duhov morja brodu, da ne nastavi svoj put dalje na sjever?

Ar njim zatvori ukratko jedna santa, točno tako široka kot je bio sam kanal, u kom su plovili, daljnji put. Kako nisu imali za sada vjetra, a sila parostroja bila preslaba, da si raskoli brod led, zapovi Payer, da se brod pričvrsti uz led kot

u luki. Pomoću čvrstih dasak napravu mornari most sa „Tegetthoffa” na led. Prvi izlazi Payer, i svi drugi mornari ga slijedu.

Temperatura je brzo padala, i navredi opkoli brod mladi led. Tako je bio brod prvi put opkoljen iz svih stran ledom, ulovljen i okružen, da nije mogao ni napred ni najзад. Nitko još nije mislio na pogibelj.

Cio drugi dan morali su ležati mirno i nepomično na ovom mjestu. Ali k večeru polamlje svjež i jak vjetar led i santu oko njih. Jakim pritiskom jedra i parostroja porinu se kroz sante i kroz noć doplovu opet u otvoreno morje. Sad je je gonio jak vjetar opet snažno napred.

U daljini pokaže se na horizontu črn crtež zemlje. Iskali i mirili su na zemljovidnoj karti i ustanovili, da je pred njimi rt „Čorni nos” na ruskom otoku Novaj zemlja.

10. augusta pao je prvi snig. On je pokrio brod debelim pokrivačem. Uz gajbe na sredini broda, u ki su bili zatvoreni psi, već nisi mogao mimo, a da te ne bi bili oštro napali svojim lajanjem. Psi su nastajali od dana na dan neprijateljskiji, kad su jur misec dan bili zotvoreni i bez gibanja. Zima i snig bili su njim neobični u ovo rano vrime. Kad je spala gustia magla odluči se Payer, da pričvrsti brod u blizini kopna i da se pustu psi na slobodno. Sana su pozimali iz sandukov i hatke za psinju upregu priredili. Sad su kanili priučiti svoje pse na vučenje san. Dva dane dugo su se mučili Tirolci Haller i Klotz s njimi. Kapitan Karlson je kričao, psovao i zdivao na nje i na pse, ar poduka nije išla tako brzo.

„Vos moanst?” ga zapita večkrat Haller. Ar Karlson je govorio samo norveškim jezikom. Ali navredi je Haller razumio, da bič u njegovu ruka nije zato, da bije s njim pse, nego da im pokaže smir. Kad ga položi na livo uza nje ili na pravo, onda vuču u naznačen pravac. Kad je kani pognati, mora samo s njim zašfikati nad njihovimi glavami.

„Teifi,teifi, dos ist goa nit so leiht!” kriknuo je većputa Klotz i grbastao si svoju dužičku bradu. „Di Bista völñ oba nit ima so, via i vü!” Ipak se je mogao viditi prvi napredak.

U blizini „Otoka Pankratjeva” potrese najednoč zrak težak udarac neke grmljavine. Čulo se to kot striljanje iz topa. Svi su gledali najprije prema kopnu, da vidu koga ili ča-to, ali sve je bilo pusto. Ča je to moglo biti?

„Brod pred nami!” krikne najedanput mladi zastavnik-fenrih Orel, ki je sidio kot dežurni ovput u gnjazdu i je kazivao rukom na livo.

Payer se popašći dalekozorom na prednji dio broda i zabolji daleko na vidokругu jednu manju jedrenjaču. Iz nje se opet digne dim i opet se začuje isti tresk grmljavine, ka se odzivala s kopna. I Weyprecht je gledao to čudno ponašanje brodića, na kom su prhatale sve zastave.

Tada je Payer upoznao jedrenjaču.

„To su naši prijatelji!” krikne radosnim glasom. „A brod je mali „Isbjörn”. Oni nas išču!”

Velikom hitrinom približio se mali brod i skoro se prepozna na jarbolu austrijska zastava slobodnimi očima.

Payer zaprosi kapitana, da zastavi brod „Tegetthoff”, kad je zagledao, da su pustili s „Isbjörna” mali čamac u vodu. Ta je veslao prema njim. Navredi su mogli pozdraviti na brodu grofa Wilcseka, austrijskoga učenjaka dr Höfera i kapitana broda Sternecka. Radost njihov, da su se ovdje sretili, bila je na obadvi strani velika. Počnu pripovidati jedan drugomu.

Brodili su od otokov Spitzbergen i slijedili jur nekoliko dan „Tegetthoffa”, bez toga, da bi ga bili opazili. Konačno navdoveže grof Wilcsek smijući:

„Bili smo jur skoro zdvojili, kad smo spoznali, da vas ne moremo dosignati. Naš mali „Isbjörn” se ne može postaviti uz vaš hitri brod. Ča da djelamo? Tako smo došli na misao, da spružimo naše možare, da nas opazite. To je pogodilo. Vi ste pred nami kalali led, a mi smo bili uvijek za vami. Sami ne bi bili mogli nikako kroz led!”

Svaki se je divio mužestvu male posade. Ar ta mali brodić nije bio uredjen za put u Arktiku, kot je to Payer najbolje znao. Ipak su brodili velikimi poteškoćami za „Tetgetthoffom”,

ki si je sam mučno lomio led pred sobom. Grof Wilcsek je bio jur obećao prije odlaska, da će na otoku „Novaja zemlja” urediti skladišće hrane. S ovim brodenjem je držao svoju rič i se sam stavio na čelo ovoga poduzeća i pothvata.

Nekoliko dan jedrili su obadva brodi skupno prema sjeveru. Htjeli su najti predviđeno mjesto, da uredu svoje skladišće. Guste magle, vjetrovito vrime i led, ki se je protezao sve dalje od kopna prema vodi, prisilili su je, da pustu svoja sidra uz „Otoke Barentsa”. Nad otokom su se dizali tri kameni drunjki, skale škuroga kamena, ke su ribari ovih mjest imenovali „Tri škrinje”. Magla nastajala je sve jača, a vjetar je bio prestao. Morali su ležati mirno na ovom mjestu oko osam dan.

Ovo presiljno ležanje su upotrijebili zato, da se pripravu na daljnje teške borbe protiv leđa. Payer je znao iz knjig i iz svojega iskustva, da ogromne ledine moru razdrobiti brod, kad ga opkolu i da on more prosijest u nekoliko minuta. Iako je njihov „Tegetthoff” bio sagrađen za Arktiku, kot još niki brod pred njimi i u unutrašnjem dijelu imao trokratno zasiguranje, ipak su se kanili pripraviti za slučaj ovakove nesriće. Zato naredi, da si svaki spremi culo, ko ne smije biti teže od 10 kg. U njem mora biti najpotriebnije: Hrane na tri dane, napunjena limena boca s čajem, donja oprava za rezervu i konačno puška s 30-timi patronami. U nekoliko minut je morao biti svaki pripravan, da svojim svežnjom ostavi brod.

U posebne sanduke-kise spravili su svakorjačke hrane za jedan misec i utovarili je u četire čamce, ke su imali na palubi broda privezano. Svaki je imao u nji svoje naredjeno mjesto. Ako ostane još vrimena, da brod ne prosjede naglo, imao je svaki unajper naznačenu zadaću: Potakati dvi pune bačve petroleja i spiritusa na čvrst led, pustiti pse na slobodno, dignuti sana s broda, spasiti instrumente za naučno djelo, sprimiti svakovrsno orudje na sigurno mjesto. Nekoliko puta su vježbali ov „alarm” i potom je bio Payer uvjeren, da se može pouzdati u svoje Hrvate.

Da si osiguraju brod suprot guranju-prešanju leđa, da im ne razdrobi boke broda, obisili su s palube na livo i na pravo

četiri debela stabla na svakoj strani u vodu doli. Ova su imala zadaću, da led ne može stisnuti brod, nego da ga digne iz vode.

Kako su bili gotovi s ovim spremanjem, došlo je i naglo do prve generalne probe. 14. augusta porinuli su jaki valovi na kilometare skupasmrznute sante leđa prema brodom. Mali „Isbjörn”, ki nije bio tako osiguran, je odmah legao na bok. „Tegetthoff” je uzdržao pritisak, ali ga je led dignuo s prednje strani iz vode.

Sad se već nisu smili duglje zadržavati. Payer predložio, da uredu predviđeno skladišće ovdje kod „Tri škrinj”.

Dan i noć radili su svi mornari, da iznosu na otok 1000 kg črnoga kruha, 500 kg mesne konzerve, 300 kg sira i maslaca, 200 l ruma, limunskoga soka, slanine i čaja. Za gorivo potaču na otok 3 bačve petroleja i spiritusa. Hrana je bila okovana u teški driveni sanduki ili u bačva. Položili su hranu u diboku pučinu skal i zatvorili prilaz dvimi velikimi kameni, da osiguraju ov magacin od požrtih bijelih medvidov. Pouzdali su se u norveške i ruske ribare, ki su lovili u ovi pokrajina morja, da nećedu dirnuti skladišće, osim ako nisu i oni u najteži prilika, blizu oglađenja. Izvan toga pričvrstili su drivenu tablicu na ulazu, ka je imala, pisana u tri jeziki, ov sadržaj:

„Ovo skladišće hrane je vlasništvo austro-ugarske polarne ekspedicije. Nitko neka se ne usudi dirnutu stvari, jer su poslidnja rezerva za 23 muže, ako izgubu svoj brod i se čitavi vratu do ovoga mjesta!”

18. augusta držali su svetak i nitko nije radio. Ukrasili su svoje brode zastavicami. Svečevali su rodjendan cesara, Franje Jožefa, kot je to bila navada u cijeloj velikoj mo-narhiji.

Slijedeći dani donesli su im opet neko ufanje. Jak vjetar s istoka polamao im je led naokolo, ar je snažno zburkao morje. Otvorio im se opet put na sjever i zapad. Sad već nisu smili duglje ostati. Tako je došlo konačno vrime rastanka.

Payera odvezu sa svojimi časniki na palubu maloga „Isbjör-na”, da se oprosti od onih ljudi, ki su bili poslidnji predstav-

niki njihove domovine. Zahvalni prema njoj, ka im je omogućila ovo veliko poduzeće, zahvalio se Payer srdačno grofu i prosio ga da preda njihove pozdrave svim prijateljem u domovini. Grof Wilsek objami Payera, zaželi mu Božji blagoslov i cijeloj ekspediciji veliki uspjeh.

„Srićno vidjenje u domovini! Srićan put!“ signalizirao je svojim zastavicama brod „Isbjörn“. U hladnom, jakom vjetru i punom parom otplovi „Tegetthoff“ mimo njega na sjever. Sa striljanjem iz možara, s krikom i mahanjem dali su mu zbogom. I skoro je skrnuo u svojoj magli ispred njihovih očiju.

Po nekoliko dani ostavili su za sobom i posliđnje dijele evropske zemlje.

Na sjeveru nastajale su plavajuće ledene sante sve gušće i veće. Payer je dobro znao, da je sad granica velikoga nepolamljenoga leda — vječnoga leda, ki se nikada ne tali — vrlo blizu. Bio je vrlo zabrinut, jer je i to znao, da još nijedno ljeto ta vječni led nije dosigao tako daleko prema jugu, kot u ovom ljetu.

Svojimi željeznimi pločami, kimi je bio brod okovan na kljunu — na prednjem dijelu, kalao si je i lamao hrabro svoj put dalje.

Nekoga dana otvori se u ledu pred njimi širok kanal. Kapitan Weyprecht je lično poklizao u gnjazdo na jarbolu, da skrbno preišće naokolo horizont-vidokrug. Kad je izlazio mogao je javiti:

„Kako daleko nek dosiže je kanal prema sjeveroistoku otvoren. On nastaje još širi. Kanal leži ravno u našem pravcu puta.“

Payer pozove sve časnike broda, da se porazgovori s njimi. Svi su bili jednoglasno zato, da držu svoj kurs i nadalje i da porinu brod u ta kanal, ki je je pozvao kot otvorena vrata. Mislili su, da će doći kroz njega opet u otvorene vode. Kako je vjetar ravno puhao preda nje, pustu jedra s jarbola i je saviju. Mašinist zažari oganj pod velikim parostrojem, tako da su dobro napredovali.

Ali u slijedećoj noći pao je brzo toplomjer na osam stup-

njev pod nulom. Morje oko njih se smrzne za kratko vrime. K jutru bili su opkoljeni sa svih stran ledom i već nisu vidili nigdje otvorene vode. I mladi oficir Orel, ki je sad splaznio u gnjazdo i oštrim dalekozorom preiskao horizont, spusti se navredi doli i javi:

„Nigdje već nije viditi vode. Okolo naokolo samo led!“

„Tegetthoff“ nije bio ledokolj — ledolomački brod, da bi bio mogao razdrobiti tu čitavu ogromnu santu leda pred sobom, ka je je zadržala. Da im se ne polamlje pod vodom vijak od jakoga leda, morali su zastaviti parostroj broda. Ali pod kotlom ostavili su goruću vatru (oganj). U slučaju, da opet polamlje vihor led, kanili su zakvačiti stroj i vijak, da se izvuču.

Tako je brod ostao ležati usred ogromnoga leda.

Srića je bila, da nitko nije slutio, ča je još čeka na ovom nesrićnom mjestu. Nitko nije sad još mislio, da ćedu se ovdje ispitivati sve njihove duševne i moralne snage. Nitko nije znao, da su odsudjeni i prokleti na to, da se bez vlašće volje podadu lažnomu ledu.

Tako su čekali i nadijali se, da će im sunce prosijati i da će shvanuti dan slobode iz ovoda ledenoga krila.

Velika i čvrsta volja njihovoga ozbiljnoga komandanta, ki se nije dao prignuti kroz sva razočaranja, ki je je batrilo svojom neprestanom skrbljom i bodrio, jaćao svojom neslomljivom djelovnošću, je bio uzrok, da su svi vjerovali u dobar konac svoje eksjedicije i laglje podnesli sve strašne teškoće i navale. A on se pouzdao i naslanjao u svem na svoje vrle mornare, ki ga nikad nisu razočarali i kih držanje je kašnje drugim stavio kot blistajući primjer pred oči.

Z A R O B L J N I U L E D U

U ovom ljetu 1872. došla je rana zima nad Ledemom morju. Ako je druga ležala temperatura u augustu uvijek oko nule, mirili su sad jur 10 stupnjev pod nulom. Padao je većkrat snig i sunca već nije bilo viditi, iako su svi dobro znali, da još stoji na nebu. Oko polnoći zašlo je ono jur na nekoliko uri pod horizont. Brod je bio posipan, tankim snigom i ledom. Ov je pokrivaov palubu i visio na jarbolu i na konopci.

Smrz, snig i vrime bez vjetra su bili uzrok tomu, da su se početkom mali ledeni kusići povezali na ogromnu, tijesno zbitu ledenu santu, ka je mirila nekoliko kilometarov u okrugu. U svojoj sredini držala je nepomično brod. Vode već daleko nije bilo viditi.

Kad je brod još plivao u vodi, imao je na njem komandu Weyprecht kot kapitan. Sada, kad su ležali mirno i bili zakruženi i zarobljeni od leda, preuzeo je opet Payer peljanje cijele ekspedicije. On nije mogao i kanio mirno čekati i metati ruke nesposlenu u naručaj. Zato sazove svoje oficire u veliku kajutu broda na dogovor. Po dugljem vijećanju konačno ocrta kratkimi riči njihove sadašnje dužnosti i plane:

„U slučaju, da se oslobodimo još pred zimom iz leda, brodit ćemo najzad prema jugu na obalu otoka Novaja zemlja. U sigurnom zalivu ćemo ovdje prezimovati na kopnu. Pričekat ćemo ondje, dokle proljetne oluje ne polamlju led. Tada ćemo opet pokušiti našu sriću i zaploviti u vječni led prema sjeveru. To je dosle naš daljnji cilj!

A naš najbliži cilj je, da se svi pripravimo na prezimovanje u sadašnjem položaju. Pse moramo konačno priučiti k sanam. Poručnik Brosch je odgovoran za dnevnu stražu i službu na brodu. Poručnik Weyprecht će nastaviti dnevno i naučno promatranje vrimena, vode i će sve točno upisati u dnevnik

broda. Zastavnik-fenrih Orel će se brinuti za prehranu i kuhinju. Liječnik dr Képes će svaki tajedan pregledati zdravlje posade. Ja sam ću se skrbiti za rad ostale momčadi, ar mislim, da nitko ne smije ostati bez posla. Dugočašće potuće svaku disciplinu. Sve druge službe neka ostanu kot su do sad bile.”

Weyprecht, ki je dnevno mirio i preraćunao položaj broda, izvavi na ovom dogovoru, da se velika santa, ka je drži zarobljeno u svojem narućju, sama dalje giblje i da plovu s njom svaki dan oko 8 km. Oni plovu do sad u nepoznate krajine morja i to u isti smir, koga su imali u svojem planu.

„E pa dobro!” reće mu Payer. „Ako ne moremo sami, neka nas nosi led u te nepoznate kraje, ako zna i na sjeverni pol. Samo škoda, da idemo tako polagano!”

2. septembra otvori se pred brodom uz veliko rompotanjenje uzak puć. Santa, ka je je opkolila, razdrobi se na manje kusiće. Odmah naložu oganj pod stroj, ar nisu imali vjetra. Ali prije nego su se ganuli s mjesta, zamrzne se opet uzak kanal. Još gorje! Led se počne gibati i rivati tako, da se porinu njegovi rubi jedan na drugoga. Tako je bio brod kot u neki škara. Na prednjem dijelu se počeo dizati iz vode.

Payer naredi odmah uzbunu-alarm!

Svaki zgrabi za svoje uredjeno culo i svi su bili pripravnici, da ostavu na zapovid brod. Stao je svaki mirno i šutljivo na svojem mjestu. Nitko nije galamio ili jaukao, ar su znali, da im to najmanje pomaže. Led oko njih se je kalao, vrešćao, pućao, dizao i spušćao. Konačno nastane za pol dana mir i tišina. Žitak na brodu se nastavi svojim obićnim i poznatim redom.

To je bio prvi napad neizmjernoga leda na njihov brod. Za njim su slijedili po kratkom vrimenu i mnogi drugi.

Kad se drugi dan sastane momćad na svoj dnevni jutarnji apel-sastanak, Payer predloži, da se spravu na klizanje klizajkami. Dobro je znao, da je tjelovno vježbanje i ov šport svakomu potriban. A ravno klizanje odgovara najbolje ovoj ledenoj krajini. Tim je kanio i ujedno zaposliti momćad, da se ne lenjari bez posla i djela. Tako si pričvrstu Dalmatinci

prvi put u svojem žitku klizaljke (korčulje) na niske čizme, ke su bili primili iz skladišta broda. S veseljem i velikim smilom otpravu se na led, da pokusu hodanje i klizanje. Neki od njih padnu odmah kot pokošeni, a drugi guraju jedan drugoga i se brzo odalju iz okoline broda. Samo dva Tirołci, Haller i Klutz, se nisu dali nagovoriti, da si pričvrstu klizaljke. Haller je rekao, da ta „Teifizeug“ ni za vas svit neće uzeti u ruke, a još manje na noge. Oni su pustili svoje pse preko leda i se s njimi zabavljali.

„Es išt goteslesterung!“ brundao je Klutz, kad je vidio Dalmatince, kako su se kobacali, a k tomu još smijali.

Payer, poručnik Brosch i kapitan Karlson bili zu majstori u klizanju. Liječnik broda, dr Képes, je začudjeno gledao. On je zbog zdravlja Payeru vruće preporučio ov sport. Tako su večkrat pri dobrom vrimenu ponovili klizanje.

Dan za danom opravili su meteorološku službu, pazili na minajuće vrime, mirili morsku struju, i kroz neku školju u ledu mirili i dibinu morja. Svako jutro su dva određeni momci primili sanami čist snig za kuhinju i za pitku vodu. Dnevno je jedan mornar stao uz otvorenu rupu leda u blizini broda i sikao u njoj led, da se ne zamrzne. To je bila voda za upotrebu pri ognju, ako im se koč nenadijano zapali brod, njihov dom i njihovo posljednje utočišće. Uz tu rupu visilo je na obližnjoj stalki-polici 6 vidar iz gume, ka su bila priredjenja za ovakovu nesriću. Ovu vatrogasnu stražu su minjali svake dvi ure.

Malokrat se pokažu galebi, ki su kratko kružili oko broda pa letili dalje prema jugu. Jednoć se pokaže i prvi bijeli medvid. Ov je sigurno jur prije kada upoznao človika i brzo skrsnuo u magli, kad se opravi veća grupa za njim.

Nastalo je hladnije i tamnije. Oko sredine septembra su svi, a najveć hrvatski mornari, jur drhtali od zime. Zato zapovi Payer i u brodu grijanje. Popodne nažigali su u kajuta petrolejske lampe.

Velik vihor početkom oktobra polamlje opet led i otvoril nekoliko kanalov u njem. Ali brod je još držala čvrsto opkoleno manja ledena santa. Kad nije bio jedan kanal odaljen već

od 100 korakov, vidi Payer mogućnost, da oslobodi brod od leda. Svi se brzo otpravu sikirami, pilami, krampi i lopatami, da razbiju otvor od broda do kanala. Payer sam rashiti led na tri mjesti pomoću eksplozije. Dalmatinci su juhukali od radosti i razbijali ostali led takovim oduševljenjem, da im je usprkos zime pot curio po tijelu u čizme. Brod je bio pod parom i svi su čekali velikim ufanjem ta hipac, da ga kapitan Weyprecht krene u otvorenu vodu. Ali kad je vihor naglo prestao, padne brzo temperatura na 20 stupnjev ispod nule. Na mig se zamrzne pred njihovimi očima voda morja i mučno djelo cijeloga dana bilo zaman. Parostroj već nije mogao krenuti vijak broda. Tako su napustili i ovput natezanje, da oslobodu svoj brod.

Navredi potom uzburkao je sve nenadijan događaj.

S malim polarskim psom, koga su zvali „Pekel“, otpravi se Payer nekog dana nekoliko 100 korakov od broda, da u sinju zadnjega sunca crta naokolo ledine. Najednoć počne Pekel jado-vito lajati i zavijati pa skrsne kot strijela prema brodu. Payer digne svoje oči od papira i zaobličil pred sobom na 15 korakov ogromnoga bijeloga medvida, ki je dohadjao brzo prema njemu. Nije imao pri sebi ni puške a niti noža te je morao pobignuti pred njim, da si spasi žitak. Ali je znao, da bijelomu medvidu nitko ujtj ne more. Ar ti gorostasi, viši od dvi h metarov, su tako brzi, da sve uhvatu, za čim se spravu na lov. Niti brza lica i hitri polarni zec im se ne moru ugnuti. Payer je kričao iz svega grla pri svojem bigu, da uzbuni mornare na brodu. Na njem je stala neprekidno straža pod oružjem.

„Ahoj, medvjed, medvjed!“ Bez toga, da bi bio mislio, upotribe nehotimice hrvatske riči.

Za sobom čuje lakomni dah ledenoga gorostasa i baci mu u bigu najprvo svoj blok za crtanje pak i svoje rukavice u oči. Medvid za kratko vrime postane i radoznalo njuši ove dare, ke mu je bacao Payer u glavu. Kroza to ga je pretkao i zaobličio mašinista Kriša, ki je imao stražu na brodu. Ov izpruži nekoliko hicev na medvida. Sad su i drugi mornari bižali k stajki, na koj su visile njihove puške. Nastala je pucnjava pušak kot u boju i Payer je samo stisnuo glavu med

rameni, da ga nitko slučajno ne pogodi. Ov medvid se ali nije dao zastaviti, iako je imao sigurno jur nekoliko kogulov u tijelu. Stoprav onda, kad su Payeru bacili s broda pušku, ubio ga je on kroz dva hice u srce, da se je protegnuo dva korake pred njim.

Medvidu su pustili krv, ogulili mu kožu i porizali meso. Vidili su, da mu je želudac prazan. Tko zna, koliko dan je jur lutao gladan po ledu? Lipo, gusto krzno je kašnje naredio Klotz kot kožar i predao je Payeru za dar. Ovo meso prvoga medvida su svi otklanjali i zato su je bacili psom za žeralo, ki su se lakomno drapali za nje. Dokle ga je bilo, su se oni dnevno skrili siti u svoja skloništa, da spavaju.

Bijeli medvid je zaista jedna životinja. Cio njegov životak je svagdanji lov za hranom. Nije lako za njega, da si mora iskati bez mira svoje žeralo u toj krajini ukočene zime i u tamnini. Luta nemirno i kada duje strahoviti polarski vjetar, koga zdržu samo ledenjaki. Suprot najveće zime čuva ga njegovo debelo salo, ko zgubi, kad mora gladiti. Njegov rodjak, mrki medvid, živi po šuma i gora Evrope kot u raj.

Malokrat vidu bijeli medvidi človička i zato ga odmah napadu u misli, da je kakov tuljan, ki mu je dnevna hrana. Puca li se na njega, otvori začudjeno svoje oči, ar si ne more predstavi, kako njemu, jedinomu gospodaru sjevera, tko naškoditi hoće. Rijetko kada uteče. A kad pobigne, onda ima jur sigurno nekoliko kogulov u tijelu. Strašno brani medvidja mati svoje mlade i ide prije u smrt, nego da je napusti.

Ovim događajem s medvidom prestrašen naredi Payer slijedeće: Na drivenoj polici na palubi moraju visiti uvijek nabijene puške. Kad tko napusti brod, da ima posla u bližnjoj okolini, mora sobom na rameni nositi nabijenu pušku i svoj nož oko pasa! Tom naredbom je kanio postignuti, da nitko ne dojde u pogibelj žitka. Ova mala skupina ljudi bila bi sama ugrožena, ako bi pogubila samo jednoga od njih, ar je svaki igrao važnu ulogu.

Payer je još nešto vidio pri ovom događaju. Malo tko je pucao-striljao dosta sigurno. Tako su hodili nekoliko dan na

pucanje na nišan-ploče. Za nje to nije bila igra i danguba, nego potreba za očuvanje svojega žitka. Puške, austrijskoga sistema Werncl iz Steyra, bile su prvotredne i prokušane. Nosi su na 500 korakov i točno gadjale na 180 korakov. Ali nesigurno, titrajuće polarsko svitlo bilo je za nje neobično. Tek vrimenom su se na nje morali naviknuti junaki. Za najbolje strijelce izručio je Payer slijedeće nagrade: Ure, lule, miške, napunjene najboljim mirisavim hercegovackim duhanom, nože i nekoliko bocov ruma. Momčad je bila oduševljena. Oficiri su pucali prvi, ali nisu uzeli nagrade. Payer je bio med svimi najbolji i je dobio za se svih pet vrsti pucanja. Prve nagrade dobili su dva Tirolci. Kuhar Oraše iz Graca rekao im je, da su sigurno jur kot pravi „vüdsici“, došli na svit, ča je je jako veselilo.

Zadnje, sve kraće dane jeseni iskoristi Payer tim, da je dao izgraditi u okolini broda nekoliko malih kućic iz leda. U jednu su strpali sana i sve orudje, u drugu sve pse, a u treću došli su bačve-lagvi s petrolejom i spiritusom, ke su sprimili s broda. Pri gradnji kućic su poplili prije debeo led na kusiće u cigle i nje uložili na ravnu stijenu. Čim su je poljali vodom, držale su kot beton. Po nekoliko dani bile su kućice pokrite platnom, ko su uzeli iz broda. Payer je gledao radosno, kako su svi marljivo radili i se uvijek veselilo, kako dobro su spavali po ovom napornom djelu. Dr Képes, ki je nadzirao momčad zdravstveno, bio je isto vrlo zadovoljan, ar dosle nitko nije bio obolio.

Grupa mornara Lukinovića bila je najmarljivija. Počela je graditi turam, ki je bio na tri kate. Dali su mu ime „Babilonski toranj“. Peljale su u njem stepenice-stube od kata do kata (štoka). Upotribili su ga za izgled i promatranje, zato su ga Dalmatinci nazvali „motrilišće“. Veselili su se kot dica, kad su svi skupa slavili grupu Luhnovića s govori i nazdravicami.

Na početku prve teške zime vladali su u ovoj maloj skupini med svimi dobri prijateljski odnosi i svaki pojedini je znao, da se more pouzdati u drugoga. Nepodnosijiva jedinošć i miran izgled ledenih brežuljkov i sante kazali su, da

je čeka ugodno vrijeme prezimovanja, kot u sigurnoj luci. Ali Payeru, ki je kritično promatrao njihov položaj, nije usmahnulo polagano gibanje ledene sante.

U jutro 13. oktobra, kad su mirno skupasidili kod ručnja, počela se najprvo ljuljati sve jače lampā, ka je visila nad njimi. Uz strašan, na grmljavinu sličan tresk, puknuo je preko pod njimi led. U isto vrijeme digno se brod u zadnjem dijelu tako, da se sve dugovanje potače i odkliže u brodu napred, ča nije bilo povezano i osigurano. Payer da opet uzbunu i svaki proteče svojim pripravnim culom na palubu. Pred nekoliko dani izgrađene ledene kućice se srušu i pokopaju pod sobom ne samo strašno zavijajuće pse, nego i najveći dio sprmljenoga dugovanja pod ledom. Led naokolo se oživi i riva na sve kraje, škriplje, stenji, kot da su se svi paklenski vrazi stekli u napad na brod.

Ali Payer nije izgubio glavu u ovom vražjem jeku. Mirno naredi, da se sabere sve njihovo dobro izvan broda i da se opet sprimi na palubu. Najprije iskopaju pse, ki su im od radosti lizali ruke. Bili su čitovati. Iskopali su ispod leda bačve i orudje. Kad je djelo bilo gotovo, počeli su zagrnjavati snigom i ledenimi kusići brazde i široke pukotine, u ki je šumila morska voda. Iz njih se dizala para u mrzao zrak. Mislili su, da će smrz u kratkom zatvoriti sama otvorena mjestā.

Ali ovo mučno človičje krpanje razdrobi najjednoč jedan jedini dah zburkanoga morja.

Čitav led naokolo dignuo se suprot njih, ki su provalili u ovu pustinju smrzi i svojom radoznalošću mutili vječni mir. Iz do sad ravne površine dignu se visoko humki i brežuljki, iz tihoga škripanja nastane grozno triskanje, vrešcanje i šumenje. Grmljavina pretvori se na tisućkratno zavijanje. Korak za korakom razdrobi se led oko broda. Debeli kusi dižu se i riblju o driveni bok, dudnju i pretišću debele hrastove trame kot nože u tijelo broda. Led se metare visoko digno na livo i desno nepokolvoga „Tegetthoffa“ ali se porine pod njega. Takó se je on sve više dizao iz vode.

Svi su se divili, kako je brod izdržao ovu strašnu navalu.

Payer sad zapovi, da mornari natovaru sve četire čamce sa svim najpotriebnijim, da je odmah moru spustiti u vodu, ako im se razdrobi brod pod njimi. Kad od jutra nitko nije još navukao toplu krzenu opravu, poskaču mornari pojedimice u svoje kajute, da obuču teplo i novo ruho.

Pod palubom u brodu je još bilo strašnije. Svaki je imao utisak, da zali duhi nestrljivo čekaju i juhuču, kad zarompotanju driveni boki, kad se brod diže i legne na stran, kad se u njem razletu odkinuta iz stožera vrata i kad se sve kolotače amo i tamo. Svaki je mislio, da je ov ili ta udarac zadnji, pod kim će se razlomiti brod.

Payer je stajao, opravljen i spreman, raskoračenimi nogami na palubi uz sridnji jarbol i se držao za čvrsto uže, ko si je povezao oko sebe.

Čamci su bili priredjeni a u nji psi i četira natovarena sana. Svaki je imao svoju pušku oko ramen. Zamotan u teplo krzno, svoje culo u ruki, čekao je na zapovid, da napusti brod. Ovo mirno i disciplinirano čekanje junakov bilo je protivno lomenju i dizanju leda i neprekidnomu drhtanju broda.

I sami psi su bili u velikom strahu. Lukavi i oštri Sumbu davao je bez nukanja svoju veliku čampu svakomu, ki je išao mimo njega. Mali Pekel sidio je prestrašeno na nekom sanduku i lizao Payeru ruku.

Po podne prestane pritisak i led se nekako smiri. Zato su napustili uzbunu. Jedna grupa mornarov počne razbijati ve-like bloke-sante, ke su se dizale nad brodom. Tesar Večerina dobije naredbu, da točno preišče čitav brod, koliko je pretrpio škode. Po dugljem vrimenu javi pun veselja Payeru, da čvrsto držu boki i ostvice i da su jaki trami unutar broda čitavi. Kad se polagano i brod opet nastavi u svoj prvašnji položaj, da se je moglo po stepenica pojti bez svake teškoće, dopusti Payer, da se naloži u kuhinji oganj pod štednjake. Njega su bili ugasili zbog opasnosti ognja (požara). Bio je nastao večer, kad su mogli jisti tepao i nešto zakašnjen objed.

Kot ljudstvo, ko živi stalno na podnožju jednoga vulkana

tako se naviknu i svi stanovnici broda na drhtanje i triskanje, na šumenje pod njimi i okolo njihovoga doma. Ali odsad su spali obučeni u svoji kajuta i to kroz 130 dan durajuće zimske noći.

Po skupnom savjetovanju naredi Payer, da se sagrađi opet veća kuća na jednoj santi, ka je bila odaljena 100 korakov od broda i još neošćetena. Neka im bude služila u slučaju za zaviće, da im se polamlje brod. Dane dugo nosili i vozili su svi drivo, daske i ugljen s broda i po jednom tajednu biše „Dom iz ugljen na” gofov. Kameni ugljen upotribili su za gradnju a za povezanje mekak snig, koga su poljivali vodom. Kad je stalno to- plomjer kazao 22 stupnje ispod nule, se snig brzo zamrzne i drži kot beton. Dom je bio tako velik, da je u njem bilo dosta mjesta za cijelu momčad i za najveći dio hrane. Čamci i sana, natovarena i priredjena, stala su dobro pokrta uz vanjske stijene.

Kroz stalno mirenje i računanje bilo im je svim jasno, da njihov led, ki drži brod u svoji pandža, dalje plovi prema sjeveroistoku u vode, gdje prije njih još nitko nije bio.

Svaku nedilju pozvao je zvon broda na skupnu božju službu. Jedan iz oficirov pročitao je evandjelje i skupna molitva u tri jeziki prosila je za daljnu pomoć i blagoslov s odzgo. Po molitvi razgovarao se Payer obično sa svojimi junaki, dao im pregled njihovoga položaja i pričao im o svojem daljnjem planu. Ovimi riči je jačao i oporavljaio svoje prijatelje, da nikad nisu izgubili nade. Znali su zagvišno, da će po ovoj teškoj zimi opet prosvititi sunce i da ćedu moć nastaviti dalje svoj cilj, izvidanja i promatranja.

Neprekidno potribno svakidanje djelo, meteorološka služba, čitanje knjig i manje ekspedicije okolo broda, bilo je je- dino, ča su mogli činiti u ovoj zimskoj škurini. Na 100 korakov od broda već nitko nije njega vidio, iako je na njem gorila jaka lampa, visoko na jarbolu. Često su kružili bijeli medvidi i polarne lisice oko njih. Za njimi su išli na lov.

S 21. decembrom prekoraknuli su sredinu duge polarske noći. A na Božić su opet uresili zastavami „Tegetthoffa”. Dobro

i izabrano jilo skupi sve na ov dan u prijatnom društvu. Svaki dostane bocu domaćega vina. Otvorili su velik sanduk pun darov, koga su im za ovakove prilike sobom dali iz domovine njihovi prijatelji. Da nikoga ne uvrijedu, izdali su sričke, ke su si pukali.

I posljednji dan ljeta 1872., ko im je koncem doneslo samo nezgodu, proveli su u prijateljskom društvu. Jednu od trih bocov šampanjca razdili su med sobom. Oko polnoći pjevali su Dalmatinci podoknice svojim oficirum. Lipe melodije hrvatskih pjesam, troglasno pjevane, potcrtale su ov svečani trenutak. Črljenožuto svitilo jake lampe titralo je nad naguranim ledom. Pustili su tri svitile rakete prema škuromu nebu i tim pozdra- vili početak nove godine.

Kapitan Karlson je jur duglje vrime prede ovim dogodja- jem tajno kramario i nešto radio. Sad on preda svečano Payeru lipo narezbanu daščicu, u ku je gotskimi slovi urizao u svojem norveškom jeziku slijedeće:

„Gut vere med os in det nye aar,
da kan intet vere imod os!
(Neka bude Bog u Novom ljetu s nami
onda ništa neće biti proti nami!)

Payer pričvrsti ovu tablu pod velike ure u kajuti oficirov.

Još nekoliko puta doživili su napad leda. Brod se je di- zao, spuščao, naklanjao na stran i hrastovi trami na boku raz- drobili su se pod ogromnim pritiskom. Nje su odmah zaminili drugimi. Mornari su svakoput brzo ostavili unutarnjost broda i toplinu i skupili se na ledenoj, snigom pokritoj palubi. Če- kali su mirno, tisuće kilometerov odaljeni od domovine, ča će im donesti slijedeći hipac. Odučili su se, da pri ovakovoj priliki govoru, ar vjetar i smrz od 35 stupnjev otkine im svaku rič iz ust.

Oko sredine januara zaoblili straža, točno u podne, neko črljeno svitilo na istočnom vidokrugu. Bez naredbe, iz dibine svoje mučene duše, kod da bi si ju oslobodio od stiska, počne

mornar stražar Katarinić iz svega grla kričati. Svi poskaču na palubu, da vide, ča se opet godalo. Kad vidu prve znake proljetnoga dana, bili su izvan sebe od veselja i tukli jedan drugoga po ramenima, kot da bi kanili reći:

„Najgorje imamo sad za sobom!”

Čim je postajalo svitlije, tim jasnije su opazili sliku opustošenja oko sebe. Nova krajina se je raširovala oko broda, ka je bila puna grebenov, pukotin i brežuljkov. Neki su bili mnogo viši od njihovoga broda.

Ali u misecu februaru pojačala se još jednoč zima. Jednoč im se zamrznu pod šatorom na prednjem dijelu broda petrolejske lampe i se ugasu same. Zastavnik Orel pobiži ujutro k toplomjeru i zagleda, kako kaže hladnoću od 48 stupnjev pod nulom. Ovu najtežu zimu, ku su samo jednoč doživili, zapisao je u dnevnik broda.

U toku vrimenta promatrao je Payer dizanje i padanje barometra, ki im je unapred pokazivao vihore i nevrimenta. Znao je iz knjig za strašne bure početkom proljeća. Čekao je svaki dan na nje. Ali kad je svanuo 19. februar i sunce pokaže prviput svoje svitile trake na nekoliko minut nad horizontom, svečevali su svi s veseljem povraćenje svitloga dana. Sad je bio zaista konac turobnog zimskog noći!

A vihori se nisu pojavili. Kot iz mrtvačke škrinje splaznu jedan za drugim iz snigom pokritoga „Tegetthoffa” na palubu, da se obveselu sunčanim trakom i da si oteplu ukočeno tijelo.

Već davno su prodrli svojom plovećom santom u pokrajine svita, ke još nikad nije vidilo človičje oko i još nikad nije zaveslao brod človičanski.

Veliko ufanje stavio je Payer u ovo povraćenje sunca i teple dane. Pisao je saun u svi jeziki, kimi je vladao, kratku crtu i događaje dosadašnje ekspedicije i opisao njihov položaj. Papir su taknuli u prazne boce, ke su lojem sviće dobro zatvorili. U okolini od nekoliko kilometarov taknu je Dalmatinci u led i snig. Svi su znali, da će se led tokom ljeta polamati i odpliviti vodenom strujom na sve strani. Ufali su se,

da će ki-ta ribar najti ploveću bocu i svemu svitu javiti o sudbini austrijske ekspedicije. Payer u ovoj poruki nije prosio za pomoć, nego je naprotiv naglasio, da će slijediti dalje svoj cilj.

Lice članov ekspedicije bilo je blijedo, nos u njem biše šiljast, kot u mrtvaca, a oči su im diboko upali. No pod toplim suncem ovo stanje nije dugo ostalo. Navređi je sunce marca počrnilo njihove obraze i prvašnje veselje se skoro pojavj.

Svi, ki su bili slobodni i bez službe rivali su na sunce. Najbolje mjesto su imali u zaviću „Doma iz ugljena”. Ovdje su ležali i grijali se kot gušćerice u vrućem ljetnom suncu.

Opet je posjetu opasni bijeli medvidi. Nisu se dali ovput prestrasiti od puške.

Jur drugi dan pokusi jedan medvid, viši od dvih metarov, da skoči na brod. Psi su bili zatvoreni u kući i tako ga nisu zadahnuli i javili. Na straži je bio mornar Sušić. Dao je najprvo nekoliko hicev na njega, da ga preplaši, ali smjelo ga medvid napade. Hladnokrvno se Dalmatinac čučne za ogradu broda umirenom puškom i kad je dilina bila na tri metare blizu i jur grabila za njega, udari ju točan metak točno u pravo oko. Sušić se skoči pun veselja i pokaže svakomu iz svojih prijateljev ubitoga gorostasa. Ponavljaio je ponosno riči:

„Hej, da mene nije, sad i vas ne bi bilo!”

Meso medvida predjelali su u kuhinji, gdje je dobro došlo. Lipo krzno dostao je Sušić, ki je majstorski naredi i spravi, da je sačuva do povratka u domovinu. U želucu ubitoga medvida našli su samo kusić tuljanove kože. Kako dugo je gladila jur ova živina, da ju je glad pognao u sigurnu smrt?

Koncem miseca februara slavili su Dalmatinci južnim veseljem karneval, poklade-fajšinjak. Nikoga na brodu nisu izostavili i štedili. Pas Sumbu dobio ušito opravu zmaja i vukao za sobom dug zelen rep. Svi su nosili maske, na glavi kacige, krune ili šešire iz limena konzervov. Dane dugo su to redili, nakavali, šili i farbali. Svaki je nosio zvonce iz konzervne doze oko pojasa i u ruki palice pune pantljikov. I svi oficiri

morali su držati s njimi. Liječnika dr Képesa pozvali su iz njegove kajute. Kad je otvorio radoznalo vrata, zlijalo mu se vidro vode na glavu. Zastavnik Orela prosili su, da se sjede na neku dasku. Kako je sjeo, ona ga baci u dalekom svodu preko broda u snig. Payera su nosili uz juhukanje, klepetanje i zvonkanje oko broda na rameni tako dugo, dokle im nije obećao velik sanduk kekša. Izvan toga dostane svaki pačku duhana za lulu.

Ov veseo dan u prijateljskom društvu dao im je zaboraviti njihov pogibeljni položaj.

Sunce je postajalo sve jače i samo škurimi naočali si mogao bivati duglje vrime na slobodnom. Koncem marca mirili su na suncu jur 19 stupnjev tepline i snig se brzo talio. Radostnim krikom i juhukanjem pozdravu Dalmatinci prve ga lebe, glasnike ljeta, vijesnike iz njihove domovine. Oni su pratili kikavim glasom oko glavnoga jarbola broda i pa dalje letili prema sjeveru.

— —

Raskošna polarna svitlina prosjaje sad u noći i ure dugo je sidio Payer, da nacрта različne oblike i boje za sebe. To mu se i odlično ugodalo.

Pa oboli sam liječnik broda, dr Képes. Visoka vrućica silila ga je tajedne dugo na postelju. Payer je dao otvoriti skladišće broda i naredi, da mu se usliši svaka želja. Skrbno su ga podvarali mornari. Svi su znali, ča za nje znači u ovoj ledenoj pustinji jedan liječnik!

Suproti lijenosti i dugočašću pronajče Payer uvijek novo-zabavljenje. Tim je držao čitavu momčad u dobrom raspoloženju. Predložio im, da opet sagrađu novi „Babilonski toranj“, ki neka bude viši od 15 m. Momci se odmah dadu na rad. Po 20 dani je mogao Payer na njem zataknuti zastavu, kad su ga prvoga otpeljali gori. Potom su dobili nalog, da si spravu svoju zimsku opravu, da ju operu, očistu i zamotaju do druge zime. Osebitu pažnju su svi nosili za teplo krzno. I puške si očistu od

zimske hrdji i nanovo uredi njišanjan na nji. Pucali su na prazne konzerve, da se uvježbaju. Kroz ledene brežuljke prosiču četire radne grupe ravne, široke ceste, ke su peljale prik 5 km naokolo na sve strani od broda. Dokle su bile gotove, radili su naporno tajedne duge sikirami, lopatami i pilami. Na nji su učili napregnute pod sana pse, da se naviknu na vojke.

Početkom aprila dignuli su se jaki vjetri i Payer je slušao na kalanje leda, ča se čulo izdaleka, kot da pucaju topi. Ovo triskanje bila je za nje dobra vist, a ne grmljavina straha proših zimskih noći. Njegovo zaufanje lizlo je od dana do dana i većputi govorio je svojim junakom o blizoj uri oslobodjenja. Tako naredi, da se brod opet spremi za put. I nekoliko dan potom javi mu kapitan broda, Weyprecht, da je sve gotovo. Pritisak leda dignuo je bio kormilo iz svojega položaja, ali to su navredi uredili. Pred cijelom posadom broda zahvali se Payer svojemu kapitanu i mašinist Kriš dobene zadaću, da opet naloži oganj pod stroj broda. Iz dimnjaka se je kružao opet gust črni dim i na probu su pustili parni stroj u pogon. Za odlazak na daljnji put bilo je sve naredjeno.

U maju pomnožio se je broj živin za četire mlade pse od vrsti Neufundlanda. Svoje prve dane proživili su psići pod šatorom na ledu, u kom je gorila lampa spiritusa i davala im nešto tepline. Dobro su im došli mladi zato, kad su kamili odgojiti novu upregu za sana. Ali po jednom tajednu zagnjavi jedan od njih svoje tri brate. Toga zločinca, ki im je ostao sam, nazvali su „Torosy“, ča znači u jeziku Eskimosov, „rodjeni na ledu“. Jur po nekoli ki tajedni je bižao sam naokolo i obveselio svojim igrajućim napadanjem svakoga na brodu. Postao je tako bezobrazan, da je Jubinalu, najoštrijemu psu, kraj i žeralo izzdjele. Kroz slavu, ku je ov Torosy kašnje postignuo nastao je vridan član ekspedicije.

Psi su tokom oštre zime tako ojačali, da su spavali cijelu noć izvan kuće i šatora. Unutri im je bilo prevruće.

Pod teplimi sunčeniimi traki se je led raspadao i snig talio. Svitlo je bilo tako jako, da su svakoga ukratkom zabolili oči i zaslipili od blistanja sniga, ako si je nije čuvaov škurimi očea-

Iji. Dnevno pri apelu morao je svaki pokazati svoje škure naočalje i Payer sam se je strogo skrbio zato, da su je nosili. Htio je, da nitko ne bude bolestan na dan odlaska, s kim je računao u toku ovoga ljeta, i da ne bude drugim na ter i skrb. Svaki je morao vršiti svoju službu, za ku su ga zadilili.

Neumorno čekali su na kalanje leda, na pukotine i na kanale, da se brod oslobodi iz svojega ropstva i iz velike sante, ka ga je opkolika. Jednoč su bili svi opet puni zaufanja, kad je Tirolac Klotz zaoblčio s turma u daljini od dvih kilometarov širok otvoren kanal. No zaman su vrebali na jake vjetre, ki bi bili pokidali još jače led. Ovput ih ali nije bilo, iako su jur pisali misec juli.

Ta kanal prema sjeveru otvori se još šire. I kako je pe-ljala ravno k njemu „cesta“, naredi Payer, da se svi otpravu prema njemu. Samo straža ostala je na brodu. Još nije prošlo pol ure, kad su stigli na rub toga kanala. Kako su se čudili, kad su zaoblčili u vodi plivajuće ledenjake. Ovi su nosili na sebi kamenje i veće odlomke skaline crne boje.

Payer je gledao kroz svoj dalekozor na nje i lice mu se rasvítilo. To je bilo isto kamenje granita i škriljevca, kot su je upoznali na otoku Barentsa. Je to kamenje došlo odanle? Si-gurno ne! Payer počne svojim slušateljem razlagati, da je to kamenje doplivalo sa sjevera. Ta ledenjak je bio tako iz neke zemlje ili iz nekih otokov, ki moraju ležati na sjeveru, ki do sad nisu nikomu bili poznati. Znamda je to ta „Zemlja Gilisa“, o koj su mnogi govorili, ali ku još nitko nije gledao?

Neki mornari zagledaju na ledenjaki i nešto žutoga, ča se je blistalo na suncu. Odmah su svi mislili, da je to zlato. Iako im je Payer govorio, da su to samo odlomki čistoga sumpora, ki je bez vridnosti, nitko mu nije vjerovao. Prosili su ga, da je pusti tamo. Tako izaberu tri najsmjelije, najsrčenije ki su stojeći na većoj ledenoj ploči, veslali preko kanala k ledenjaku. Payer im zapovi, da doprimu i kusiće črnoga kamenja sobom, ko ga je već zanimalo nego žuti sumpor. Mnogi Dalmatinci su si napunili kot dica svoje džepe i nitko im nije mogao zabraniti, da nosu to žuto kamenje sobom u domovinu.

Još su se spravili kašnje nekoliko puta k vodi, ali zaman (uzalud) su čekali, da će se kanal otvoriti do njihovoga broda. Nije došao željno čekani vjetar i gorčočom su opazili, kako se je počeo ta kanal opet zamrzivati.

Ledena santa plavala je s njihovim brodom dalje prema sjeveroistoku.

PAYER, POSADA I BROD

Tko su bili svi ovi muži i junaki, ki su se otpravili, da posegnu za nepoznatimi zemljama i morju u krajini vječnoga leda, u Arktiki? Došlo je evo vrime, da je pobliže upoznamo i svakoga pojedinoga predstavimo.

Srce i duša cijeloga poduzeća, komandant ove ekspedicije, bio je 30 ljetni natporučnik-oberlajtnant cesarskih lovcevkaiserjagarov, Julius Payer, rodom 1841. ljeta, iz Teplic u Českoj. S 23-mi ljeti nastao je na Vojnoj akademiji u Novom Mjestu časnik i služio je svojoj domovini u monturi cesara. Payer je bio poznat kao dobro nadaren slikar i crtač, ki je znao lakimi i brzimi crtami namah naslikati sve, ča je vidio. Jur u akedemiji je crtao pokrajinu, pomirio i poraćunao položaje mjesta i tako napravljao točne zemljovidne karte. Nagnovarali su ga, da se da izobraziti za kartografa, za crtača zemljovidnih kartov. Pustili su, da pomiri s svojimi tovaruši ceste i pruge željeznice, da ustanovi točnu visinu brigovlja i da konačno napravi iz toga mape-karte s različnimi mjerili u odgovarajućoj boji. K tomu je bio još dobar i vješt planinar, ki je plazio u svojem otpusku najradje na vrhe Alpov. Ravno ti vrhi, pokriveni ledom, snigom i ledenjaki su ga najviše privlačili. Tako se počeo zanimati za nje jur u svojoj mladosti.

Iz Verone, u Talijanskom, gdje je služio kot mlad oficir vojsku, gledao je mnogokrat prema sjeveru, odakle su se blistali ovi snigom pokriti vrhunci. Iskoristio je svako slobodno vrime, da plazni po nji, da preživi dane dugo pod šatorom i da premiri prostrane ledine. Navredi je doznao, da se oblik leda minja svakom zimom i da njihovo proširenje točno ne kaže nijedna karta. Htio je ovo nanovo i bolje nacrtati. Njegovi predstavni su ga, kako je bilo moguće, potpirali u ovom trsenju. I on se dao na posao.

Volio je čitati znanstvenu i klasičnu književnost, a napore su ga zanimale sve polarske ekspedicije, ke su bile u to vrime na dnevnom redu. Bio je dobroćudan i diboko uvjeren u pravi put katoličanske vjere. Znao je biti tvrd i odlučan, kad je slijedio kakov cilj, dokle ga nije dostignuo. Rekli su mu, da se jur kot peljač narodio i dobrovoljno i rado su ga poslunuli svi njegovi podaniki. On nikoga nije tribao siliti na službu. Njegova skromnost mu je pridobila mnogo prijateljev, ar se nikada nije stavljao nad druge. Nikada nije kanio biti sredina, nego sluga ideje i jednoga cilja.

U njegovoj momčadi, ku je navabio za svoje veliko poduzeće, bilo je članov svih narodov velike stare monarhije. U ljudnim nastupanjem znao je Payer sve sakupiti u vjernu i žrtvonosnu skupinu. Iako se međusobno nisu sasvim razumili, držali su peldodavno prijateljstvo. On sam govorio je uz velike zapadnoevropejske jezike dobro talijanski i česki. Tako je navredi razumio svoje mornare, skoro sve Hrvate iz Dalmacije i se s njimi razgovarao u njihovom jeziku. Nje je osebito cijenio i im to, kako je mogao, i pokazao. To su mu platili i vrnuli neobičnoj vjernošću.

Iz knjig, u ki su opisivali ekspedicije-pronalazačka putovanja i poduzeća, znao je, koliko puta su se izjalovile one samo zbog nesloge momčadi. Koliko puta su u poteškoća usmrtili mornari svojega kapitana i komandanta ili su se bunili proti njim i njegove naredbe ili ga gdje iskrecali na nepoznatoj zemlji.

„Ču navabiti mornare za službu na brodu u Nimškoj ili u Norveškoj?“ pitao je grof Wilček Payera, kad je došao govor na posadu za put i ekspediciju.

„Upoznao sam na mojem putovanju mornare ovih držav“, odgovori mu Payer, „i mislim, da se me morem ugrijati za nje. Oni su mi svadljivi i ne poslunhu radovoljno komandu tudjega človika, kad mislu, da znađu sve najbolje. Ja ću uzeti naše ljude. Jur od već stran su mi teplo preporučili Hrvate, Dalmatince, mornare naše vojničke i trgovne mornarice. Nima boljih od njih!“

„Ali pomisli, dragi prijatelju, ovi Hrvati su naučni na svoje teplo morje i na blago vrime. Smrz, mećave i snižne bure nećedu moć podnositi i ćedu ti umirati kot muhe.”

„Toga se ne bojim, ar i ja sam se morao naviknuti na veku zimu. A sad ju podnosim lakše nego Norvežani. Protiv smrzi pomore tepla oprava, a protiv bolesti dobar liječnik. Za obadvoje ću se skrbiti!”

Tako su počeli vabiti za ekspediciju dobrovoljce, mor-nare, rodom na obali Jadrana. Dokaz vridne ličnosti Payera je bio, da su ga svi mornari i oficiri, ke prije nikada nije vido, bezuvjetno poslušali i s njim nosili sve naddčloviče napore bez prigovora.

Komandu na morju i vodjenje broda predao je Payer svojemu prijatelju, poručniku na brodu, Karlu Weyprecht, rodod iz Michelstadta u Nimškoj. Njega je preporučio Payeru poznati nimški geograf dr Petermann. Ar Weyprecht je proučavao sva pitanja pola i brodarenje u ovi voda. U časopisi objelodanio je nekoliko člankov, u ki je predlagao, da sve evropejske države postavu na sjeveru polarne stanice, gdje budu učenjaki promatrali vrime. Kad su ga pozvali, stavi se odmah Payeru i njegovoj ekspediciji na raspolaganje. Sa svojimi 25-imi ljeti unesao je u njihovu skupinu veliko oduševljenje.

Weyprecht biše oprezan i ravan brodski oficir, ki je pelao odlično svoju zadaću kot kapitan broda i kot naučni sudradnik Payera. S momčadom se je napočetku teško razumio, kad je vladao uz nimški samo francuskim jezikom i kad nije govorio nijednoga drugoga jezika monarhije. Njegova bezprimjerna marljivost, njegovo odlučno držanje privabu mu navredni cijenjenje svih, bez koga nijedan kapetan duglje ostati ne more. Imao je zadaću, da dnevno proračuna gibanje i položaj njihovoga broda. Dalje da miri dubinu morja, da promatra minajuće vrime i upiše sve to u brodski dnevnik. Končno se morao skrbiti i za uredbu na brodu.

Njega je pomagao u ovoj zadaći zastavnik-fenih Eduard Orel, iz Neutitscheina u Moravskoj. Kako je govorio česki,

brzo se sporazumi s Dalmatinci i držao vezu izmedju kapitanom i momčadom. Orel biše bezbrižan i veseo mladić, ki nikad nije izgubio svoj humor, niti u najtežem položaju. Mogao je podnositi najveće napore bez toga da je klonuo. I u najvećoj zimi bilo mu je vruće. Rugao se i kričao je s mornari, kad je to bilo potrebno hrvatskim jezikom, kommandirao je po talijansku, ali biše uvijek ravnodušan i pravičan. Svoju službu vršio je tako, da su svi bili zadovoljni s njim.

Poručnik na brodu, Gustav Brosch, bio je prava ruka Payera. On je nosio skrb za prehranu, za skladišće jila i za pilo, za izdavanje hrane pojedinomu i kuhinji. Rodom biše takodjer iz Česke, iz gradića Komotava. Pri svojem djelu biše uvijek svijestan i aldovan, da postane ukrajno stup poduzeća. Ar od prehrane je odvisio takodjer uspjeh njihovog ekspedicije. Bolesti zbog nedobre hrane ili nezadovoljstvo glada bi bili lako mogli porušiti dosadašnji složni život na brodu u ovoj vječnoj samoti.

Liječnik broda, peti oficir, biše Madjar dr Gyula Képes, rodod iz Vári. Prije nego se javio bio za ekspediciju, je u časti majora služio kao liječnik kod 68. pukovnije. Njemu moru biti svi zahvalni, da med momčadom nisu bukile nikakove teške bolesti za vrime cijele ekspedicije. Svi su se ćutili u njegovu ruku vrlo dobro. Pronašao je djelotvoran lijek proti nazimljenu, borio se uspješno proti skorbutu. Biše uvijek na putu po brodu ili u okolini, biše živ, nagle ćuti, ali nikada ne uvredljiv. Inače biše uljudan i susredljiv, pravi engleski džentlmen. Kako su ga svi volili, bilo je opaziti pri njegovoj teškoj bolesti, ka ga je tajedne dugo pridržala na postelji. Mornari javljali su se dobrovoljno, da ga podvaraju i gledali su mu sve želje iz oćiju. Dalmatince je nazivao samo „gyerekek” (dčakci, ditići).

Med slijedećimi ćetirimi stručnjaki na brodu. biše vrlo objubljena i važna osoba kuhar, Ivo Oraž, rodod iz Graca. Prošao je bio jur daleko po svitu i znao je najobličnijim sredstvom kot čarobnjak napraviti jiliše, iako je kašnje dodijeljena hrana postajala sve slabija. Srdito si zamota nos, kad je prvi

put na svojem stolu u kuhinji morao raspravljati po tranu-ribljem ulju, vonjajuće meso bijeloga medvida. Blaznio je sebe i cijeli svijet, kad je morao kuhati meso tuljana. Iz njega su talili riblje ulje za svitiljke i gorivo u stroju za kuhanje pod slobodnim nebom. Kašnje se je naviknuo na to sve, da nije pravio samo najfinije jiliše, ke bi bili častili svaki luksusni hotel, nego da je mogao napraviti objed iz mesa medvida, ki se je raćio svakomu na brodu. Pohvalu zato je rado slušao.

Mašinista, Oton Kriš, iz Olomouca u Moravskoj brigao se za svoj parni stroj, koga je uvijek čistio, polirao i mazao, da bude pripravan, kad ga budu tribali. Bio je nesrićan, iako nikomu nije govorio o tom, da ga već nisu upotribili za službu u svojoj struki i da je morao vršiti svako djelo na palubi broda kot drugi mornari. Njemu samomu od njih nije bilo sudjeno, da se vrati u domovinu. Tešku sušicu-plućnu bolest, ka ga je napala tokom drugoga ljeta, morao je nositi jur u sebi, kad se je prijavio na put. U vječnoj pustinji sjevera već za njega nije bilo pomoći.

Njegov pomoćnik biše takodjer Čeh, nalagač-heicer, Jože Pospisil iz Prerave. Bio je to gorostas, najveći i najjači na brodu, koga su dobro mogli upotribiti za svaki rad. Ali nije volio i mogao duglje hodati i marširati. Uvijek biše prvi, ki je klonuo i sjeo u snig.

Vrlo važna ličnost med stručnjaki biše tesar-cimerman, Ante Večerin, iz Drage u Dalmaciji. On se razumio u svako djelo na brodu, pri kom se je upotribilo drivo. Uvijek je bilo nešto za popravljati, preurediti i skovati. Držao je četire čamce u najboljem redu, krpao ili smolio je brod, uredio sana i šio pokinute vojke psinjega zaprega. Kot ućan stolar je uvijek nešto napravljao. Do kasne noći, i pod svitiljkom, ćuo se njegov rad sikirom ili bacom po cijelom brodu. More se reći, da ga nitko nije vidio bez posla. Bio je „zlata vridan“, ća je Payer većputa izjavio, za cijelu posadu.

Red ostale momćadi, ka je bila redom rodod iz sunćane Dalmacije, iz teple obale ili iz otokov Jadrana, ka je medjusobno govorila svojim hrvatskim jezikom, počeo je mornarski

doćasnik, Petar Lušina. Rodom biše iz grada i pristaništa Rijeke. Prije nego se javio kod Payera, vodio je kot kapetan austrijske trgovne mornarice sam jednu ladju s dobrim uspjehom. Biše pravi mornar, s velikim iskustvom, ki je jur poznavao morja cijele naše zemlje. Zato si je nakanio, da upozna kot tomu još i vode sjevernoga pola. Ali kad je njegovo od sunca požgano tamno lice dan za danom blijednije postajalo, obmanila ga je vruća želja za toplinom i za sunćanimi kraji južnih vod.

Njegovo ime je bilo prvo, ko su prijatelji javili Payeru. Preporučili su mu njega i Payer se pouzdao, iako ga još nikad nije vidio. Prošio ga je, da u njegovo ime navabi još jedanaest mornarov, mladih neoženjenih junakov i da im obeća trostruku plaću, nego je bila obićna za službu na brodu. Tako još nije prošao misec, kad je držao Payer u ruka brzojav iz Rijeke. U njem mu javi Lušina, da je s navabljenimi dobrovoljci na putu u Beć. Prije odlaska kanu i oni viditi svojega komandanta i kanu mu se predstaviti.

Za nekoliko dan stalo je pred Payerom pod vodstvom Petra Lušine jedanaest snažnih, stasovitih mornarov. Svakim pojedinim razgovarao se Payer, da upozna njegove okolnosti. Lušina je prevadjao. Pa je govorio Payer o svojem nakanjenju, o pogibeljnoj velikoj ekspediciji u nepoznate krajine pola. Svitovao im je, da si dobro premislu svoju nakanu, prije nego se konaćno odluću i mu obećaju poslušnost. U ime svih odgovori Petar Lušina:

„Gospodine, to smo već učinili prije našega odlaska iz domovine. Mi smo pripravni, da s tobom dilimo pogibelj, što smo jur od maljanosti ućili na morju. Mi smo pripravni, da te slijedimo, kamo nas budeš vodio. Mi smo pripravni, da stavimo našu sudbinu u tvoje ruke!“

Payer je bio ganut. Kad je gledao u njihova otvorena lica, dao je svakomu ruku. S ovim mu obećaju vjernost, vojniću poslušnost i svoju pripravnost, da se zaredu kot ćlani u njegovu ekspediciju. Kad je dao Payer svakomu isplattiti 200 dukatov prirućnice, bila je njihova radost oćevidna i najvolili

bi ga bili objamiti, kad je ne bi bio zadržao respekt prema njegovom vojničkom činu-rangu.

Petar Lušina govorio je vješto sve jezike monarhije, a izvan toga vladao je engleskim, francuskim i španjolskim jezikom. Držao je na putu vezu između oficira i mornari. Iako je uvijek volio biti u krugu svojih sunarodnjakov, postupao je Payer s njim kot s oficirima, ča mu je Lušina zahvalio naj-većoj odanošću. Na momčad imao je Petar Lušina uz Payera najveći upliv.

Medju najbolje mornare brojio je Payer „četire svete Ante”. Bili su to vitki i jaki junaki, ki su se uvijek javljali dobrovoljno, kad je to bilo potriebno na kakov pogibeljan posao i na težak put. To su bili: Ante Žaninović, Ante Katarinić, Ante Skarpa i Ante Lukinović.

Osebito drag biše Payeru mornar Žaninović, „najvjerniji med vjernimi” ili „biser Jadrana”, kako ga je večkrat nazivao. Žaninović biše sličan Payeru, neutrudljiv, žilav, najbolji hodač, komu nije bilo para. U njega su se svi mogli zaufati i njemu nitko nije tribao da zapovida i naredjuje.

K ovim „svecem” pridružili su se ostali mornari, čija zipka je takodjer stajala na obali morja. Bišu naviknuti već od maljanstva na vodu i na brode. Zvali su se: Josip Latković, Petar Falešić, Juraj Stiglić, Vinko Palmić, Franjo Letiš, Jakov Sušić i Lovre Marola.

Poslidnjega, Marolu, upotribili su za pomagača kuhara i za konobara u kajuti oficirov. On je skrbio i kot momčić ditić za dobrobit komandantov.

Pri svojim penjanju-plaznjenju u tirolski Alpa upoznao je Payer dva mlade lovce iz doline Passeier i s njimi zagazio na neke vrhunce, ke je još malo tko imao pod nogami. Nje je cijenio i navabio za svoje nakanjenje. Bili su to Johann Haller i Aleksander Klotz, koga su svi navredili samo „Ksandl” nazivali. Kot lovci poznavali su najbolje svoje puške, stupali pred drugimi u ekspediciji i nosili sve potriebne naučne instrumente. Izvan toga priučili su nje za hajkaše na

sana, ka su vukli psi. Svaki pojedini bio je original, koga nitko nije mogao duglje bez smiha gledati i slušati.

U Tromsöu uzeli su na brod, kako smo jur vidili, najstarijega člana ekspedicije, norveškoga kapitana, Olofa Karison. On je služio ekspediciji kot najbolji stručnjak u ledu, ki je sve učio na lov ostvami-harpunami. Bio je majstor za psinju povosku. Uz svoj norveški jezik govorio je samo nešto engleski. Njegovo mirno i oprezno vladanje dobilo mu je puno prijateljev. Nije pušio niti pio alkohola. Kako je bio u tom oštar suprot sebi, kanio je i sve mornare priučiti na to. No bez uspjeha. Zabranjivao im je, da pjevaju nedeljnom ljubavne i svitske pjesme, da se kartaju i da psuju.

S ovom posadom živilo je na brodu i osam psov.

Ča je gonilo ove 24 muže i junake, da stavu svoj žitak u pogibelj na ovom poduzeću u nepoznat svit?

Gonila je je znatiželjnost, pustolovina ili želja, da najdu nove nevidijene kraje u službi znanosti i človičanstva i da služu tim svojoj domovini? Gonila je znamda nje nada, ufanje za dobrim zasluškom?

Kod oficirov i velikim dijelom posade bio je nagon sigurno u prvom redu znanstveni uspjeh i svalodobitno vraćanje u domovinu. Ali za velik dio posade, u koj su bili većinom mladi junaki, bila je najvažnija pustolovina i velika nagrada. Ovu zadnju su gledali za najbolji podlog svoje budućnosti. Naime, 8000 dukatov položio je Payer na ime svakoga iz njih u štedionu prije odlaska. Pri povratku u domovinu je mogao svaki uzeti ov novac. Za mlade ljude bila je to ogromna svota. Ako se ne povrati, prešla je svota na onoga, koga imenuju u priloženom testamentu za svojega jerba. Izvan toga je svakoga čekala neka premija-posebna nagrada. Visoka, ako se bude dobro vladao, niža, ako ne vrši dostojno svoju službu. Oficirima obećao je Payer dvostruku plaću i nagradu.

Njihov brod „Tegethoff“, nazvan po slavnom austrijskomu admiralu, ki je potukao pred nekoliko ljeti talijansku mornaricu kod otoka Visa-Lisse, bio je uredjen po nacrtu Payera. Gradila ga je tvornica „Terklenborg i sini“ u Hamburgu. Ona je jur bila postavila nekoliko ovakovih brodov za putovanje u led Arktike. Brod biše 32 m dugačak, 14 m širok i imao opsegu od 2500 brutoregistarčkih tonov. To znači, da su već od dvih treditin te težine mogli naklasti na njega. Natovaren je bio svim potrebnim za tri pune godine. U njem je šumio jak parni stroj od 100 KS (konjskih sil), ča je bilo za ono vrime mnogo. Ugljenom, koga su naklali, mogao je poviti bez prestanka 160 dan. Ali kad je duvao povoljan vjetar zastavili su uvijek stroj i brod je letio pomoću jedrov, tkanih iz čvrstoga platna, preko vode kot ptica. Jedra bila su nategnuta na tri visoke jarbole, od kih je sredinski mirio 12 m visine nad palubom. Kljun-prvi dio broda okovali su izvana debelimi čeličnim pločami, da brod potare led bez toga, da mu uškodi drivene boke.

Unutarnje broda uredili su po planu Payera tako, da im bude služio u Ledenom oceanu za dom i utočišće.

Brod imaše tri dijelje: palubu, sridnji dio pod palubom i dolnji dio. Sridnji dio je bio za stanovanje, a dolnji dio služio je za skladišće.

U sridnjem dijelu broda, napred prema kljunu, uredili su koje, uske sobice s trimi posteljama, ke su ležale jedna nad drugoj. Ove koje bile su bez vrat i opkolile su velik skupni prostor, kajutu za mornare. U sredini broda, sve još u sridnjem dijelu pod palubom, dimila se s jedne strani kuhinja, a s druge strani mirisali su lijek apoteke-ljekarne. Uz nju su bile dvije sobice s posteljama za bolesne. U krmu — zadnjem dijelu broda, uredili su kajutu — prostor za oficire s velikom knjizarom. Oko kajute bile su rasporedjene male koje s jednom posteljom. U sredini kajute stao je velik stol, na kom su radili i skupno jili.

Nad vrati oficirske kajute tuckale su neprekidno velike ure i svaku uru odbile glasnim zvukom. Po nji se je redio cio

život na brodu i stalna služba. Veliku knjižnicu koristili su marljivo svi, kad su imali mir. Ar izneto jednoga znali su svi čitati i razumili su već jezikov. Skupne prostore grijale su čvrste čelične peći, kih civi su protegnuli kroz koje, da iskoristu dragocjenu toplinu do skradnjega. Jake petrolejske lampe rasvatile su svaku prostoriju.

Stepenice na palubu vodile su ispred kajute momčadi. Njihov izlaz bio je pokrit i dao se čvrsto zatvoriti. A stepenice u dolnje dijelje broda išle su ispred kajute oficirov.

Na palubi, na sridnjem visokom jarbolu, gorila je u zimskoj noći neprestano jaka petrolejska lampa, ka je bila tako uredjena, da ju niti najjači vjetar nije mogao ugasiti. Tesar Večerina imao je zadaću, da s jednim pomoćnikom čisti i naliva nanovo sve lampe na brodu.

Proračunali su prije odlaska, da za svakoga mornara treba 1 kg čvrste hrane na dan, a za dane, kad su bili na putu i maršu sanami za pol kg već. Tako je svaki dostao dnevno jedan četvrt kruha ili peciva, pol kg mesa, slanine ili konzervi. Po ovom računu natovarili su na brod hrane za sve na tri ljeta. Sva ova hrana bila je u skladišću-magacinu dolnjega dijela broda.

Jako usoljeno ili ukadjeno svinjsko ili riblje meso otklonuo je Payer i nije primio sobom, iako je to u ono vrime bio običaj za svako duglje brodarenje. Namjesto toga priskrbio je raznovrsne mesne konzerve i konzerve s povrćem, kobasice, riže, različno osušeno sadje, maslac, slaninu i već vrsti sira. Bijeli, črni kruh, dvopek-keks i makarone, ke su svi najvolili, nadopunili su hranu. Natovarili su velike bačve limunskoga soka, vriće čaja, kave i kakaoa pa konačno i duhana. Duhani i duhanske proizvode, kako su to cigare i cigareti, držao je Payer za vrlo potrebito. On je znao iz knjig, kako su pri drugi ekspedicija mornari kinuli užje broda i pušili kudilje, kad nisu imali duhana. To je kanio prepričiti zbog zdravlja svojih junakov.

I umjereno piće alkohola je Payer dozvolio i zato skrbio. Rezerve ruma i vina je dao brižno nadzirati i svako zadiljenje

popisati. Da im naravno vino ne smanjka tako brzo, napravili su mjesto toga hemično vino. Engleske ekspedicije su si varile pivo iz hmelja i sladi. Payer je varenje piva odbio, ar je to djelo napravljalo unutar broda previše sape. Pivo nikada nije zapravo dozrevalo u velikoj hladnoći. Izvan toga su i njegovi Dalmatinci odbijali pivo.

U skladištu hrane držao se red, da si mogao naći sve lako. Da ne naškodi hrani vlaga, bila je zapravna većinom u limene sanduke (škrinje). Na trami visio je u kožni vrićica „pemikan“, hrana Eskimov, slična prešanomu svinjskomu želucu, ku je dao Payer posebno napraviti u Beču. Znao je, da Eskimosi moru živiti misece dugo pemikanom, a da ništa drugo ne jidu.

Odiljene od hrane ležale su pricvršćene bačve maslinovoga ulja za jilo, bačve spiritusa i petroleja za gorivo.

U sredini donjega dijela broda radio je parni stroj, a okolo njega bilo je skladišće ugljena.

Napred bile su kamre za sprav i orudje. Uz znanstvene instrumente svake vrsti priredjeno su ležale pile, sikire, lopate, vesla, uža, daske, šatori i različne vrsti željeza, predsvim čavli, kot u željezari. Na drugom mjestu sviće, lampe, žigice i sva rezervna oprava posade. U najkrajnem uglju, dobro pokrito teškimi jedri, bili su sanduki streljiva, 10.000 patronov za njihove puške.

Kakov je bio dnevni raspored u prvoj dugačkoj zimskoj noći?

Kuhar Oraž i njegov pomoćnik Marola bili su prvi, ki su naznanili početak novoga dana svojim kramarenjem u kuhinji. Zapalu oganj, uredu doručak-ručenje i našegu lampe u kajuta. Marola počne buditi talijanskim krikom: „Signori, le sette e tre quarti, prego, d'alzarsi!“ (Gospodo, jur je tri četvrt na osam, molim, stante se!)

Najprvo mu je za odgovor samo neko brundanje, natezanje i zihanje. Nitko ne kaže volju, da bude prvi. Ali kad opet za četvrt ure povikne: „Colazion — in tavola!“ (Doručak je na stolu!) poskaču neki s postelje i odbrusu k stolu. Kako šaroliko su pojedini kostimirani! Tako kot se je svaki bio opravio za po-

čivak u svojem obučenom rublju i zamotanom glavom. Ali ovdje u Arktiki nitko ne triba fraka, kad se posadi za stol!

Po doručku ima svaki vrimena za svoje lične posle. Payer sve presili, da ostavu brod, da si snigom umiju ruke i lice i da se malo razgibljaju. On sam im je za uzor-peldu i dnevno biži Broschom i Weyprechtom nekoliko puta oko broda, iako zapadu do pasa u dubok snig, ki je pao preko noći.

U deveti je apel-sastanak, pri kom su svi nazoči. Poručnik Brosch ili zastavnik Orel zadilu dnevnu službu. Često se pojavi pred njimi Payer, da veli svim nekoliko dobrih riči za bodrenje (hrabrenje) i pohvalu.

Onda se počne dnevni rad. Na palubi koraca straža pod puškom, ka se minja svaku drugu uru. Dva junaki otpravu se sanami po snig, ki se kašnje utali u kuhinji na čaj, kavu ili pitku vodu. Cio dan su na noga i se dosta najadaju si psinjom zapregom. Jedan razbija led u blizini broda i drži otvoreno jednu škulju, da budu imali vode, ako se zbije slučajno oganj na brodu.

U kajuti oficirov se piše, računa i crta ili planira za budućnost. Liječnik opskrbi nekoliko bolesnih, ki mu se javu s malenkosti. U prostoru momčadi čut je pilu i nakavanje. Uvijek je nešto za popravljati. Dva puta u tajednu peču si kruh sami. Najprije su upotribili zato prašak-pulver, ali kad im je zbog vlažnosti zakipio, nije bio više za upotribeći. Zato su prešli na kvasac.

Za doručak ujutro naredili su za se kavu, čaj ili kakao, maslo, med, kruh ili dvopek. Za ručak-objed im postavu na stol debelu juhu, meso iz konzerve, povrće iz konzerve, kruh, črnu kavu s rumom. Na večer jidu največkrat čaj uz kobasicu, slaninu i sir s kruhom. Hrana je bila u zimi uvijek tako smrznuta, da su ju prije talili. Konzerve su stale uru dugo u kipućoj vodi, dokle su mogli jisti meso. Kobasice i sir nisu rizali nožem, nego sikli sikrirom.

Klotza priučili su za vrtljara. On hoda kot duh svojom kanticom vode, da poljiva „višeće vrte“. To su limene posude, čripi, velike doze, povišene na teplom mjestu nad peći. U nji

je u zemlji zasaden lukac i česnjača. Dr Képes je to naredio, da bude za sve svježih vitaminov proti skorbutu. Po jednom-dvi tajedni pokinuli su malene rastline i predali je u kuhinji. S nova je Klotz uredio zemlju i zasadio novo sime.

Dr Képes nije samo liječnik, nego kroz svoje znanje u kemiji i podrumar-pivničar. Razumi se u tom, da po tajni recepti napravi iz tanina, cukra i kolodiuma neko umjetno crno vino. Ono je nadomjestilo dijelom dalmatinsko ili vahavsko. On prepiše rado vino proti skorbutu i je sam uzimlje.

U nedilju oko podneva poziva zvon broda na bogoslužje. Ne u prostoru katedrale, nego pod svodom tamne i prehladne polarske noći, pod šatorom na palubi, skupi se mala četa kršćanov. Molu se neke molitve, pročita se u tri jeziki nediljno evandjelje, zapjeva se pobožna pjesma. A to sve u prostom i ozbiljnom okviru, kot nekada kod prvih kršćanov. Često digne Payer svoju rič i Petar Lušina prevadja. U nedilju je i objed obiljniji nego obično. Razdilu nešto vina i svaki do-stane slatkoga dvopeka uz kavu. Kapitan Karlson je gost u kajuti oficirov, kot i Lušina. Karlson si na ov dan nasadi svoju starodnevnu vlasulju-periku i zabode na svoje bijelo krzno počasni križ sv. Olafa, da slavi dan i pokaže tim čast Austrijancem. Pri stolu zabavlja Lušina svojim južnim temperamentom sve: Govori s liječnikom i s Weyprechtom francuski, s Karlsonom engleski a s drugimi na miškom jeziku.

U nedilju po mogućnosti nitko teško ne radi. Ov dan neka se razlikuje medju drugimi u vječnoj jednoličnosti.

Payer poišće rado mornare u njihovom prostoru. Ondje je uvijek kot u košiću punom pčel. Neozbiljna gužva i galama je svim Dalmaticem naravna i prirodjena. Med njimi je nekoliko njih, ki pri cijeloj ekspediciji ni minutu nisu mučali, izneto, ako su spali. Payer projde mimo kuhinje, gdje je pred vrati naložen tvrdo zbit snig, u prostoriju mornarov, ka je mirila 5 krat 9 metarov. Ovdje je bivalo 17 junakov, ke još nije mogla polamati tamnina, bura i strašna zima i ki su do sad hrabro predurali nje strahote. Oni su jur i predurali žarko tropsko sunce i teške bitke s vihorom na drugi kraji svita. I sad se

smiju strahotam ledenoga gnjavljenja i pretiska. Govoru međusobno svojim hrvatskim materinskim jezikom. A Štajer Oraž i Čeh Pospišil su se brzo naviknuli na Dalmatince i su je po dvi miseci dobro razumili.

Marola i Falešić, dva bezbrižni mornari, ki su radili jur i pri izgradnji suezkoga kanala, su najbolji pjevači. Zabavljaju svojimi gitarami ne samo sve Dalmatince, nego su i pri Božjoj službi vodeći glasi kora.

Tirolci, Haller i Klotz se ne moru priviknuti na Dalmatince. Tako su većinom za se te živu svoj žitak. Klotz nosi gustu veliku bradu kot Andreas Hofer. Smiju se mnogo nad njim, no to njemu ništa ne smeta, ar ima zlato srce. Gledanjem, lovenjem i bez djela živio je med svojimi brigi. Ovdje u Arktiki izgubio je svoju slavu kot velik čarobnjak i liječnik, ki je u domovini prodavao neznalim pastiom svoje lijeke i različno piće za dobar novac. Pravoda je jednoč pokusio, da osvidočič dr Képesa, da se smrzute noge i ruke ne smiju ribati snigom.

„Nia und nima!” rekao je i razjasnio Dalmatincem, da se to mora liječiti „vü anderšt”. Najme tako, da se polije ruka ili noga spiritusom i da se onda užge svićicom.

„Do eršt kimt di kōtn ausi!” je ponavljao.

Kad je to dr Képes dućuo, smijao se iz svega grla i pak se Klotzu zagrozio, da će ga dat ustriljiti, ako to na sebi ili na kim drugim pokusi. Onda se je Klotz prviput uplašio.

On je bio i prorok broda, ki je uvijek unajper znao, ča će se desiti. Premišljavao je dugo i jednoga dana je svim razjasnio, da je broj 13 donesao jur brodu velike škode i da će to biti i u budućnosti tako. Neka se svaki čuva na ove dane! Ar 13. februara osnovali su komite za podupiranje ekspedicije. 13. januara slijedećega ljeta počeli su s gradnjom broda, 13. aprila je pušćan u vodu, 13. juna došli su na brod, 13. jula ostavili su Evropu i točno po 13 dani opkolila je je ta vražja santa leda. A ta dan, kad im je to razlagao bio je 13. oktobar, 13 uri, a zima je kazala 13 stupnjev pod nulom. Klotzu su se

mornari smijali i mu veselo dovikovali. A on im je prorokovao i grozio se još većom nesrićom.

Lovac Haller je bio sasvim drukčiji. Odgovoran biše za sve puške i za uloženu municiju. Kot vojak stao je u bitki pred Salvio 66-toga ljeta, kad su potukli Talijane. Njega su većput odlikovali. Payera je zavolio, kad je s njim pregazio brigovlje Ortlera i stijene Adamello vrhov. I sad se Payer nikamo nije gíbao sam bez Hallera. I on biše jedan od najvjernijih.

Kad na večer prije spala već nije bilo rada i kazalo se, da će nadvladati lijenost, naredi Payer, da svi izlazu na uru na „šetalíšte“ ili na „korzo“, kako su to Dalmatinci navredí nazvali. U mali grupa hodili su preko leda, oprezno, nabitimi puškami. Ar uvijek onda se pojavio medvid, kad ga nitko nije čeka. Koliko puta je tako nastao iz „korzo“ pravi lov!

U januaru držali su neko vrime i školu. Zastavnik Orel i poručnik Brosch uzeli su se za Hrvate, dokle se Payer natezao s timi, ki su nimški govorili. Pod velikim krovom jedra, na palubi, pri 20° zime, kanili su zasijati sime znanja u srca ovih običnih mornarov. Ali klima nije bila povoljna i sime nije niklo! S velikim razočaranjem su slušali, da je sjeverni pol samo izmišljena točka, u koj se križaju izmišljenje crte, meridijani. Čuli su, da na polu nije zemlje, nego voda, snig i led. A k polu da idu krugi-usporednice, ke broju od nule do 90 gradov. Njimi se miri geografska širina. Sad su bili na blizu 80° sjeverne geografske širine. 10° odaljeno od pola. U ovoj školi morali su učitelji i učeniki zadržati dah, ar od vlašće sape nisu vidili tablu. Kad su pisali ili računali, morali su prestatí večkreat, da si uriblju ruke snigom i je sačuvaju od smrzi. Nekate se čuditi, da ova čkola jur od početka nije bila obljubljena. Kad se po dvi miseci opet pokazalo sunce je i ova škola prestala s nastavom (poukom).

Kot smo jur rekli, bili su i psi važmi člani ekspedicije. Brodarenje iz Evrope preživili su u kletki-gajbi nasred palube broda. Samo teško su se naviknuli na ov kvartir. Gibanje broda, bure i nagle kiše, ke su padale bez obrambe na nje, nisu je ukrotili, nego još zaoštrili. Za nje su se skrbili Tirołci.

Psi još nisu bili naviknuti na zapregu, vožnju sanami. Vojke i hame, ke su napravili u Beču za nje, morali su se kašnje pojedinomu navući i preurediti. Ali kad su je prviput pustili s broda na slobodu, razbižali su se ure dugo nad ledom, ki im nije bio tudji. Skakali su na svakoga, lajali, dokle nisu postali kikavi i valjali se u snigu. Kašnje su im metnuli hame.

Pod vodstvom Karlsona vježbali su vučenje sanov. Tirołci su skoro zdvojili i se dugo nisu priviknuli na ovu novu službu. Htio je jedan od njih vući, drugi je sjeo. Htio si je pognati, okrenuo se neki i zameljao u vojke. Htio si na pravo, vukli su sigurno na livo i obratno. Bičem tući je nikad nisi smio, ar kapitan Karlson bi to bio gledao za lično uvrijedenje.

Snig su vozili kašnje sanami, pred ke su uvijek napregli pse. Kad su naprimili dosta sniga se već nitko nije mario za nje i pozabili su je nekoliko puta spreći. Da ne ostanu cijelu dugu noć pod sanami, pogrizli su sve hame. Tajedne dugo je radio Večerina, dokle je je opet pokrpaio i uredio.

Ako si svakoga pojedinoga iz psov pogledamo je prvi, ki nam pade u oči ta črljeni gorostas, ki nosi ime ledenoga boga Eskimozov, J u b i n a l. On je najjači, dobitnik svake drape i pravi peljač pri vučenju. U brzom bigu vuče sam jedna sana, na ke sjedu dva muži. Prije odlaska u Bremerhavenu raskinuo je nekomu seljaku dvi ovce. Biše najbolji i najoštriji lovac na medvide. On je je slijedio i im se ugibao, da ga nikad nisu uhvatili. Tko bi to rekao, da mu je zipka stala u Floridsdorfu? Njega je darovao ekspediciji neki željezničar, ki se je bavio s gojenjem ove fajte Neufundlenderov.

Gillis, drugi Neufundlender, biše iz Teplic kod Beča i nepomirljiv neprijatelj Jubinala. Nitko na brodu ga nije volio, kad je raskinuo njihove dvi mačke, ke su im ljudi darovali za brod. Njegovo tijelo je uvijek krvavilo i polovinu žitka ga je Haller zavijao i liječio. Vukao nije rado.

Psi Bob i Matočkin su im navred poginuli a kuzle Novaja i Zemlja nisu bile za priučiti pod sana. Poginule su i one u prvoj zimskoj noći.

T o r o y, nadležni sin Zemlje, postao je kašnje pono-
san član poduzeća. Nije poznavao drugoga svita nego led, na
kom se rodio, nije poznavao drugoga žitka nego vučenje san,
na ke su ga brzo prihvatili. Dobroćudno je mahao cio dan repom.
Tako je slijedio svakoga, tako je vukao i sana. Mahao je re-
pom i tada, kad mu je požrnjak Sumbu pokrao njegovo žeralo.

Najlukaviji licjemjernjak med psi biše Laponac S u m b u.
Početkom se je ljutio kad je zagledao, kako se drugi uču pod
sanami. Ukrao se prve dane savijenim repom i shranio. Kako
su ga napregli, mu nijedan nije vukao dosta brzo. Svojim ki-
kavim lajanjem je nje sve naganjao, ali nije vukao sam. Njega
je Payer sobom doprimio iz Laponije. Dugačkom dlakom i
dugačkim trupcem sličio je lisici.

Uvijek se je kretao i nitko ga nije doznao pri bigu i
skoku, niti u igri i lukavosti. Skladišće hrane i ležaji morna-
nov nisu bili nikad sigurni pred njim. Mrzio je medvide tako
silno, da je zavijao kot vuk, kad su ga većkrat vezali pri lovu.
Ako su ga pustili, slijedio je medvida i nikada nije pustio od
njega. Bio je najbolji lovac.

P e k e l, drugi pas Laponac biše najmanji. Prije nego su
ga sobom primili na eksjediciju, čuvao je velike črede sjever-
nih jelenov svoga gospodara na Tanafjordu. Nisu ga naprezali
pod sana, nego sobom uzeli za sprohodnika pri lovu i djelu.
Nije bio stvoren za tamninu i led, nego za črnu zemlju i ze-
lenu travu, na koj su pasli jeleni. Zato biše svadjiv i nije
podnosio tirana Sumbu.

Kad su još bili na brodu, nisu smili psi u kajutu oficirov
i momčadi. Pri proslavi Novoga ljeta, u dobrom raspoloženju,
načinili su prviput iznimku. Jednoga i drugoga pustili su doli,
da se malo ogledataju u njoj, ča je uvijek bila velika želja svih.
Zasljepljeni od svitlosti velike lampe držali su ju sigurno za
sunce. Ali svu pažnju obratili su na ostatke jila, od koga je
svaki nešto dostao. Svi su se ponašali dostojno i puvukli se
ponizno najzad. Samo Jubinal je bio srdit zbog himbenosti
ljudi, ki su mu dali gladiti uz suho konjsko meso i uz kosti
medvida. Namjesto da bi se bio povukao na palubu upao je

u koju poručnika Broscha. Zaoblčio je na stolu cio kup ma-
karonov, na ke je odmah navalio. Ako je došao tko nablizu,
ga je jadovito napao. Tako su mu dali mir, dokle je sve
požerao.

Psa Sumbu su mornari, uvijek raspoloženi na smih, na-
tentali, da se napije ruma. Poznat je bio po tom, da si je naj-
bolje kusiće mesa poshranjao na već mjesti u snigu. Nje je
pazljivo čuvao od daleka i nije pustio nablizu nijednoga od
svojih drugov. Ali tu noć su mu drugi psi našli i pokrali sve
do zadnjega.

Kad su podigli za pse početkom decembara izvan broda
kućicu, počela je za nje nova doba. Dobio je svaki svoj sanduk-
kućicu s piljenicom, na kom je imao svoje ime. Sanduki su
stali na livo i desno i ovdje su lako prezimovali. Svako jutro
otvori Haller kuću iz leda i psi narupu dignutimi nosi na vrata
van. Odmah se počne na ledu drapa, najveć puta vrlo oštra, da
su krvavili. Ni krik, niti udar, a kamoli hitac iz puške je mo-
gao nje razlučiti. Samo polivanje vodom u zimi do 30 stupnjev
je bilo jedino, ča je u ovom slučaju pomagalo.

Za žderalo bacili su im najprvo suho konjsko meso, ko su
sobom doprimili iz domovine. Kašnje su dostali meso medvida
i tuljana. Nisu je primili nekoliko dan, dokle je glad nije pre-
manio. Znali su točno uru krmljenja i skupljali se u to vrime
pred vrati. U noći su zatvarali psinju kuću. Pojavljala li se
bura i mećava, ležali su tijesno stisnuti u klupko jedan na
drugim. Iako je bila kuća 2,50 m visoka, su ju morali većkrat
iskopati ispod mećave. Kad je u drugoj zimi točno pod ku-
ćicom puknuo led, sprimili su je opet u gajbe na palubu broda.

Svi ovi vjerni sprohodniki služili su ekspediciji do zadnje-
ga. S njom su si dilili sve strahote, tugu a kašnje i glad. Da
spasu ljude, darovali su svoj žitak u službi znanosti.